

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2018

Kateřina Nováková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Nové Sedlo: Přeměna socialistického prostoru
v postsocialismu**

Kateřina Nováková

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**Nové Sedlo: Přeměna socialistického prostoru v
postsocialismu**

Kateřina Nováková

Vedoucí práce:

Mgr. Ladislav Toušek, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucími práce Mgr. Ladislavu Touškovi, Ph.D. za odborné vedení, rady a trpělivost. Mé poděkování patří taktéž informátorům za jejich čas a ochotu participovat na mém výzkumu.

OBSAH

1 ÚVOD.....	1
2 HISTORICKÝ KONTEXT	3
2.1 Nové Sedlo ve 20. letech.....	6
2.2 Nové Sedlo ve 30. letech a během druhé světové války.....	7
2.3 Nové Sedlo po druhé světové válce	8
2.4 Nové Sedlo za socialismu	9
2.5 Nové Sedlo v 90. letech.....	12
3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	14
3.1 Socialismus a socialistická urbanizace.....	14
3.1.1 Socialistické územní plánování	17
3.1.2 Socialistická města	20
3.1.3 Panelová sídliště.....	22
3.2 Transformace socialistických měst na postsocialistická.....	24
3.3 Postsocialismus	26
3.3.1 Postsocialistické město	27
4 METODOLOGIE	31
4. 1 Reflexe a limity výzkumu a sebe sama	33
5 PRAKTICKÁ ČÁST	35
5.1 „Všichni jsme tu náplava“.....	37
5.1.1 „Pozdrav z RVHP“	41
5.2 Nové Sedlo jako město.....	42
5.2.1 Občanská vybavenost	42
5.2.2 Kultura a volný čas	44
5.2.3 Veřejná prostranství	47
5.3 Paneláčníci a baráčníci.....	51
5.4 Sídlíště jako místo úpadku?.....	53
5.4.1 „Takhle se tady sfoukáváme“	57
5.5 Industriální krajina.....	60
5.6.1 „Prach, hluk a smrad“	62

5.6 „Všechno bylo rozbitý, tak jsme to rozbíjeli dál“ aneb dětství a dospívání v Novém Sedle.....	65
6 ZÁVĚR.....	68
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	72
7. 1 Elektronické zdroje	75
8 RESUMÉ	79
9 PŘÍLOHY	80
9.1 Seznam informátorů	80
9.2 Obrazové přílohy	81

1 ÚVOD

Nové Sedlo leží v Karlovarském kraji a má přibližně 2 650 obyvatel. Nachází se nedaleko větších měst Lokte (3 km) a Sokolova¹ (8 km). V 19. století se stalo industriálním městem, což výrazně pozměnilo ráz města i krajiny, konkrétně jde o ložiska hnědého uhlí, křemenného písku a kaolínu. Kvůli průmyslu byla potřeba přebudovat venkovská sídliště s hrázděnými statky na sídliště s řadovými domky. [Kobesová a kol. 2017: 14]

V období socialismu přišlo kvůli těžbě o své historické centrum a náměstí. Všechna základní občanská vybavenost musela být dostavěna i s novým panelovým sídlištěm. Nové Sedlo tak leží na okraji těžce zdevastované krajiny, z níž, metaforicky řečeno, samo povstalo. Mnozí obyvatelé vidí z oken svého bytu hnědouhelný lom nebo sklárnu. Historií a tím, jak se Nové Sedlo stalo výhradně průmyslovým městem, se zabývám v historické části.

Nové Sedlo jsem zkoumala právě z hlediska času a prostoru. V teoretické části se zabírám hlavními rysy a procesy socialistické a postsocialistické urbanizace, přičemž vycházím z toho, že období postsocialismu je dočasné a v různých formách společné všem státům bývalého východního bloku. Jak konkrétně se změny politického režimu otiskly v prostoru malého průmyslového města v pohraničí, sleduji v praktické části. Cílem je pak zachytit, jak lidé vnímají prostor, ve kterém žili a žijí, jak se proměňují jejich postoje, názory a hodnoty v jednotlivých obdobích.

K tomuto přistupuji s myšlenkou, že obyvatelé Nového Sedla jsou tímto prostorem ovlivněni, stejně jako ho ovlivňují oni sami svou tvořivou činností. Díky (ne)zúčastněnému pozorování jsem získala přehled o tom,

¹ Město Sokolov je bývalým okresním městem. Pod tento okres spadá jak Nové Sedlo, tak i Loket a Chodov.

jak a kým je prostor mezi průmyslovou výrobou v Novém Sedle využíván nebo nevyužíván a skrze rozhovory s pamětníky, ale i mladšími informátory jsem vysledovala, jak se v čase jednání a používání prostoru proměňovalo. Pro komplexnější náhled jsem provedla rozhovor se starostkou města a využívala městský měsíčník Novosedelské listy, které informují občany o dění ve městě.

2 HISTORICKÝ KONTEXT

Dle moderní politické státní správy vznikla obec Nové Sedlo v roce 1850 s rozlohou 966,5 ha a žilo v ní 524 obyvatel. V této době ztrácelo zemědělství postavení dominantního odvětví a stále více lidí bylo zaměstnáno v nezemědělských profesích, souvisejících s bohatými zdroji surovin. Kromě hnědého uhlí se na Novosedelsku těžila železná ruda od 16. do 18. století. V 19. století se její těžba stala okrajovou záležitostí a hlavním zájmem se stala ložiska hnědého uhlí. Již na konci 18. století vznikly první hnědouhelné sloje Josef, v roce 1805 Anna² (přestože nebyl důl Anna rozměrný a neprodukoval velké množství uhlí, těžilo se na něm až téměř do poloviny 20. století), dále důl Apollonia ve své životnosti podobně vytrvalý jako důl Anna. Další doly se jmenovaly Evžen, Jiří, Rudolf a Vilém po majitelích loketské porcelánky, kteří pro svůj provoz v Novém Sedle sami těžili. [Vlasáková, Vlasák 1997: 32-33] V roce 1908 byl otevřen rozsáhlý hlubinný důl Císařská šachta (později Konkordia, 25. únor a nyní Družba), se kterým souviselo i vybudování elektrárny v následujících letech; ta dodávala elektřinu nejen Novému Sedlu, ale i okolním obcím a městům, například i Karlovým Varům. [Lázničková 2007: 17]

Od rozvoje železnic nesloužilo vytěžené uhlí už jen pro lokální spotřebu. Zlomem se stalo vybudování Buštěhradské dráhy, která propojovala Prahu se severozápadem Čech a pokračovala v údolí Ohře přes Karlovy Vary do Chebu. V roce 1870 byl zahájen její provoz. Vznikly stanice Chodov, Nové Sedlo a Sokolov. Poté okruh Nové Sedlo, Loučky, Loket, tak aby dráha vedla kolem hnědouhelných dolů. Železnice umožnila

² Po ukončení těžby až v polovině 20. století byla sloj Anna zatopena a dodnes slouží k rekreaci zdejších obyvatel. Kromě Velké Anny je poblíž ještě Malá Anna, taktéž zatopená.

rozvoj těžby a díky tomu vzniklo ještě několik dalších dolů. Do druhé světové války se ročně vytěžilo 150 až 200 tisíc tun uhlí. [Vlasáková, Vlasák: 1997: 34-35]

Příznivé podmínky v podobě bohatých energetických zdrojů a rozšiřující se železniční sítě přiměly německého podnikatele a vynálezce Bedřicha Siemense³ k vybudování továrny na výrobu skla. V době výstavby bylo Nové Sedlo neznámé místo a areál továrny ležel mimo obytnou zástavbu. Před první světovou válkou dosahovala sklárna největšího rozkvětu, zaměstnávala až 1500 lidí a jistý podíl výrobků exportovala do zahraničí. [Vlasáková, Vlasák 1997: 37].

Sklářský a těžební průmysl pomalu začal od 20. století měnit charakter měst, kdy převládl nad zemědělstvím a lesnictvím. Nejdramatičtější změny se odehrály v souvislosti se světovými válkami a jejich vypjatými ekonomickými požadavky. Zejména po druhé světové válce byl zahájen proces industriálního narušování krajiny a životního prostředí [Vlasáková, Vlasák 1997: 38-40].

Rozvoj průmyslu s sebou nesl i nutný přírůstek obyvatelstva, který nebyl jen přirozený, ale také migrační. Právě přistěhovalci tvořili větší část tohoto přírůstku až na doby krizí například ke konci 20. let 20. století. Zatímco v roce 1850 žilo v Novém Sedle 524 lidí asi v 80 domech, v roce 1939 to bylo 4081 lidí (což je více než dnes⁴) v 450 domech. Nejvyššího počtu obyvatel dosáhla obec v roce 1910 se 4821 obyvateli. Přírůstek obyvatel s sebou nesl i potřebu vystavět nové domy. Zemědělské usedlosti, tvořící do té doby základ výstavby, byly přestavovány a mnohdy bourány. Na výstavbě se podílely především stavební akce průmyslových podniků (těžařské společnosti a Společnost pro sklářský

³ Dalším důvodem bylo zvýšené clo na obalové sklo dovážené z Německa do Rakouska-Uherska, právě to přimělo B. Siemense, aby svůj sklářský podnik vystavěl na území Rakouska-Uherska. [Vlasáková, Vlasák 1997: 37]

⁴ K 1. 1. 2014 mělo Nové Sedlo 2 597 obyvatel.

[https://www.czso.cz/csu/xk/pocet_obyvatel_stav_k_1_1_2014]

průmysl) – jako první bylo postaveno 9 obytných domů k dolu Union 1, přezdívaných „česká kolonie“, protože ve většinově německojazyčném prostředí Nového Sedla zde pracovali především čeští dělníci. Zatímco v roce 1880 stálo v Novém Sedle 140 domů, o deset let později jich bylo 215 a do roku 1939 se jejich počet téměř zdvojnásobil. Stavěly se jak domy pro dělníky, tak i pro správní zaměstnance, diferenciované podle velikosti a vybavení. [Vlasáková, Vlasák 1997: 40-41].

S růstem obce obyvatelstvo pociťovalo potřebu zřízení vlastního kostela. Do té doby byly okolo Nového Sedla roztroušeny kříže a malá kaple⁵. V roce 1898 byl založen spolek pro výstavbu kostela, který měl za úkol shromáždit potřebné finanční prostředky, získat pozemek a vybudovat kostel. V roce 1904 byla zahájena výstavba, dřevěný kostel naplňoval spíše praktickou než estetickou funkci. [Vlasáková, Vlasák 1997: 41-42]. Pro svou jednoduchost se Kostel Nanebevstoupení Páně jeví spíše jako evangelický, přesto je římskokatolický a jeho interiér je vybaven převážně z darů [Kobesová a kol. 2017: 21].

Přestože v této éře vznikla spousta staveb pro obec důležitých, stejně jako u kostela byl jejich účel spíše praktický, bez architektonických ambicí, tak, aby naplňovaly potřeby rostoucí obce a obyvatelstva. [Vlasáková, Vlasák 1997: 42]

Rychlý všeobecný růst obce vyžadoval změnu v organizaci veřejného života a místní správy. Na žádost obce bylo Nové Sedlo povýšeno císařským rozhodnutím na městys. Františku Josefu I. byl dokonce před tehdejšími městskými úřady postaven pomník s bronzovou sochou panovníka v nadživotní velikosti, odhalen byl v roce 1909 a o deset let později byl odstraněn jakožto symbol minulé monarchie. Přestože bylo Nové Sedlo druhou nejlidnatější obcí, později městysem, loketského

⁵ Kaple se nachází v Novém Sedle dodnes, avšak prostředí kolem ní se proměnilo, stojí totiž nedaleko hnědouhelného dolu.

farního obvodu a bylo industriální aglomerací, nezískalo charakter střediska hospodářského a společenského života na širší úrovni, spíše mělo lokální funkci. [Vlasáková, Vlasák 1997: 42-44].

2.1 Nové Sedlo ve 20. letech

Od začátku 20. století se Nové Sedlo rozvíjelo i co se týče veřejných institucí a služeb. V sociálních službách to byly chudobinec a chorobinec, vybudované v roce 1907. Od roku 1897 zde prakticoval lékař, tři porodní báby a lékárna. Po rozvodu vody⁶a elektřiny⁷ byl umožněn vznik a rozvoj kinematografie a rozhlasu. Kino mělo sál s kapacitou 306 míst. Další důležitou institucí byla knihovna, od roku 1920 s německým a českým oddělením. [Vlasáková, Vlasák 1997: 46]

S migrací obyvatel do Nového Sedla se měnilo i jeho národnostní složení. Od druhé poloviny 19. století, kdy bylo obyvatelstvo takřka homogenní, přicházeli v posledním desetiletí 19. století čeští horníci z vnitrozemských uhelných oblastí Rakovnicka a Plzeňska. Taktéž do sklárny přišli pracovat čeští pracovníci se zkušenostmi z malých skláren. Právě v Novém Sedle byla česká menšina početnější než například v nedalekém Sokolově. Zatímco v roce 1900 bylo v Novém Sedle 226 Čechů, v roce 1930 to bylo už 459 českých obyvatel.

V době rakousko-uherské monarchie neměla česká menšina vlastní školu, a tak musely děti navštěvovat školu německou. Tato skutečnost úzce souvisela s tím, že český kulturní a společenský život nebyl nijak významný a hlubší národní uvědomění se v německé atmosféře plíživě vytrácelo. Přelom samozřejmě nastal se vznikem Československé

⁶ Zásoby vody už v této době narážely na těžbu uhlí, jelikož v jejím důsledku zmizelo mnoho místních vodních pramenů. V roce 1903 koupila obec pozemky v Mezihorské v Krušných horách a bylo položeno 14 km potrubí. [Vlasáková, Vlasák 1997: 45]

⁷ Elektrické osvětlení vystřídalo plynové v roce 1911. Díky elektrárně z Císařské šachty byla elektřina rozvedena záhy do domácností[Vlasáková, Vlasák 1997: 45]

republiky v roce 1918. V roce 1919/1920 bylo možné podle zákona zřizovat české školy v pohraničních oblastech, a tak vznikla první česká škola právě v Novém Sedle z důvodu nejpočetnější české menšiny v loketském okrese.

Hospodářské krize ve 20. letech ovlivnily i průmysl v Novém Sedle, zejména sklářský. Právě odsud se museli někteří pracovníci v důsledku omezení počtu dělníků odstěhovat do vnitrozemí. Další ránou bylo podepsání Mnichovské dohody, kdy většina Čechů odešla a ostatní zůstali jen kvůli chodu průmyslových podniků. [Vlasáková, Vlasák 1997: 46-48].

2.2 Nové Sedlo ve 30. letech a během druhé světové války

Dělnické sociální složení obyvatelstva se promítalo do sféry politického života – nejsilnější politickou stranou byla německá sociálně demokratická strana už od 70. let 19. století. Po první světové válce se z ní vydělila česká sociálně demokratická a komunistická strana, přesto všechny měly velký vliv až do velké hospodářské krize. Tato doba podobně jako i jinde v Evropě umožnila příklon k radikalismu a politickému extremismu.

Ve 30. letech nabírala na síle sudetoněmecká strana a v roce 1935 v parlamentních volbách v Novém Sedle zvítězila s počtem 1424 hlasů s předstihem před německou sociální demokracií s 578 hlasy (a českými politickými stranami s 247 hlasy). Po obsazení Německem v říjnu 1938 většina českých obyvatel odešla, skončila spolková činnost a NSDAP do konce války ovládla politický i veřejný život. [Vlasáková, Vlasák 1997: 51].

Na válečnou frontu musela odejít z Nového Sedla značná část mužů, tudíž jejich pracovní pozice musely zastat zbylé ženy, lidé nasazení do válečného hospodářství a vězni ze zajateckých táborů. Ke konci války

s postupem bojových front se válečný konflikt přiblížil i k těmto místům. V závěru války do obce přicházelo vojsko a uprchlíci. Nádraží, železniční trať a průmyslové objekty se staly terčem bombardování ze strany spojeneckého letectva. [Vlasáková, Vlasák 1997: 52].

2.3 Nové Sedlo po druhé světové válce

7. května 1945 bylo Nové Sedlo osvobozeno americkou armádou. Po skončení války přicházeli do Nového Sedla první Češi z vnitrozemí a 26. května 1946 se konaly první volby do Ústavodárného národního shromáždění. Ze 429 hlasů získala nejvíce Československá strana národně socialistická se 176 hlasy a potom Komunistická strana Československa se 174 hlasy, což bylo jediné vítězství ČSNS nad komunisty v okrese Loket.

V pohraničních oblastech byl ještě větší poválečný chaos než v jiných částech země. V Novém Sedle zůstali někteří původní obyvatelé, nacházeli se zde váleční uprchlíci, ze zajetí přicházeli němečtí vojáci a z českého vnitrozemí se stěhovali noví osídlenci za pracovními příležitostmi. Mezi osídlenci navíc byli reemigranti. Jen do srpna 1947 se do okresu Loket přistěhovalo 1935 reemigrantů hlavně ze Slezska, Německa, Volyně a Maďarska. [Vlasáková, Vlasák 1997: 56-57]

Kromě dosídlenců se v Novém Sedle soustřeďovali i Němci, kteří čekali na odsun. Loketská správní komise rozhodla, že sběrné středisko pro transfer Němců bude právě zde, a tak bylo zřízeno v budově obecné školy. Od 1. února 1946 do 30. listopadu 1946 bylo v tomto středisku odbaveno 25 600 Němců. Přes původní plán odsunout všechny Němce z Československa byla skutečnost jiná, jelikož byla ochromena ekonomika a provoz ve specializovaných odvětvích; v Novém Sedle se jednalo především o horníky a dělníky. [Vlasáková, Vlasák 1997: 57]

Tak jako většina měst a obcí v této oblasti mělo Nové Sedlo problém s úbytkem obyvatel, přestože přicházeli noví. V prosinci 1945 mělo ještě 4109 obyvatel a v květnu 1947 už pouze 2718⁸. [Vlasáková, Vlasák 1997: 57]

2.4 Nové Sedlo za socialismu

Všechny průmyslové podniky v obci přešly do vlastnictví státu už od konfiskace německým majitelům díky zákonu o znárodnění z 24. října 1945 jako všechen státní důležitý průmysl⁹. Od komunistického převratu v roce 1948 se stal nejdůležitějším odvětvím těžký průmysl těžký průmysl, což s sebou nutně neslo změny i v Novém Sedle: byly uzavírány starší doly, v menších a hlubinných dolech byla těžba nahrazena plošným dobýváním ve velkolomech. Tato těžba sice splňovala enormně se zvyšující poptávku po uhlí, na druhou stranu se však těžilo velmi nešetrným způsobem a tato těžba způsobila zničení krajinného uspořádání velkých územních ploch nejen v Novém Sedle, ale i Chodovské pánvi. Těžbě musely ustoupit i mnohé sídlištní lokality a úrodná půda. [Vlasáková, Vlasák 1997: 58-59]

Změna režimu se samozřejmě projevila i ve změnách názvů dolů. Z dolu Konkordia se po válce stal důl President Truman, od roku 1948 se jmenoval Svornost. Důl Union II. se od roku 1946 do roku 1949 jmenoval Maršál Tito, po převratu Jednota. V roce 1962 už byly několik let oba doly sjednocené a přejmenované na Družbu. [Vlasáková, Vlasák 1997: 59]

Od 60. let se objevila investiční příležitost pro celý sokolovský revír-velkolom Jiří. Těžba v 70. letech stále vzrůstala. Bylo zbouráno a na

⁸ Podobně pak v loketském okrese bylo v prosinci roku 1945 38 075 lidí a v květnu 1947 jen 19 254. [Vlasáková, Vlasák 1997: 57]

⁹ Doly sokolovského revíru byly spojeny pod Falknovské hnědouhelné doly, od roku 1948 Hnědouhelné doly a briketárny Sokolov. Sklárna zase do národního podniku České továrny na láhve. [Vlasáková, Vlasák 1997: 58-59]

jiném místě vybudováno nové nádraží, k tomu postavený nový úsek železnice mezi Sokolovem a Chodovem. Mezi likvidací starého nádraží v roce 1973 a vybudováním nového v roce 1980 byla doprava řešena různými alternativními způsoby, v případě přepravy osob byla využívána autobusová doprava. [Vlasáková, Vlasák 1997: 62]

Kromě toho ustoupila i část západní novosedelské zástavby. [Vlasáková, Vlasák 1997: 59-60] S rozšiřující se těžbou musely být nahrazeny i silnice, které byly likvidací přerušeny, zároveň však byly přetěžované přepravou nákladů na výstavbu panelového sídliště. [Vlasáková, Vlasák 1997: 62]

Konfiskací německého majetku přešla většina domovního a bytového fondu hned do správy státu, který potom přešel do místní správy, zvláště do dolového podniku a sklárny. Rodinné domy byly nejprve přiděleny do národní správy a poté zájemcům do vlastnictví. Úroveň těchto domů nebyla nijak uspokojivá, protože v prvních poválečných letech byly pouze užívány, nikoliv udržovány. Nové byty v těchto letech nebyly stavěny ani plánovány vzhledem k těžebním zájmům, spíše se uvažovalo o další likvidaci. [Vlasáková, Vlasák 1997: 61]

Od roku 1960 se k Novému Sedlu integrovala sousední obec Loučky a v roce 1976 i Chranišov, přesto počet obyvatel stále klesal. Od tohoto roku se Nové Sedlo stalo oficiálně městem. V 60. letech se odstěhovala zbylá část německého obyvatelstva díky právní liberalizaci a zhoršující se ekonomické a sociální situaci. V roce 1968 odešlo 174 lidí německé národnosti. [Vlasáková, Vlasák 1997: 61-64]

Kromě Čechů přicházeli do Nového Sedla také Slováci, ať už ze Slovenska nebo z reemigrace. Dalšími příchozími byli Maďaři a od poloviny padesátých let Romové. Už od začátku byli Romové chápáni ostatními obyvateli jako sociální problém. Skupině byla přisuzována

neschopnost se sžít s odlišným prostředím. [Vlasáková, Vlasák 1997: 61-62].

V organizaci kultury hrál roli hlavně národní výbor se sklárnou a doly. V Novém Sedle se nacházel dům se sálem a jevištěm, v roce 1952 pojmenovaný Kulturní hornický dům; využíván byl do roku 1969, poté se změnil na dům pro provizorní umístění prodejen a nakonec v roce 1972 ustoupil těžbě uhlí. Dalším zařízením podobného ražení byla Osvětová beseda od roku 1954. V tomto roce také sklárna otevřela svůj závodní klub v hotelu, jenž se nachází nedaleko. Společně s dolem „25. únor“ převzali organizování kulturní činnosti v obci i za zrušenou Osvětovou besedu. Od roku 1960 pak sjednocené kluby nesly název Sdružený klub pracujících. [Vlasáková, Vlasák 1997: 66]

V roce 1955 byla postavena speciální budova pro zařízení zdravotní péče se stomatologickou ordinací a poradnou pro matky s dětmi. Komplexní péče se pak lidem dostalo ve spojení se závodními lékaři jednotlivých podniků. Za dalšími odbornými druhy zdravotní péče obyvatelé museli jezdit do Chodova. [Vlasáková, Vlasák 1997: 66]

Jako každé průmyslové město ani Nové Sedlo nemuselo dlouho čekat na zhoršení životního prostředí. Od 60. let bylo zhoršování citelné a od roku 1971 byla každým rokem vyhlášena soutěž *Za zlepšení životního prostředí*, přesto však bylo prostředí čím dál více devastováno. Významnou součástí života lidí z tohoto okresu pak byly různé rekreace, školy v přírodě, aby děti pobýly aspoň na čas ve zdravějším životním prostředí. [Vlasáková, Vlasák 1997: 66] Přestože v druhé polovině 20. století se uhlí těžilo už výhradně povrchově, následky hlubinné těžby se ozývaly ještě i v 80. letech, kdy se zhroutil stvol větrací jámy bývalého

dolu Vincenzi, necelých 7 metrů od zdi základní školy¹⁰. [Kobesová a kol. 2017: 33]

2.5 Nové Sedlo v 90. letech

Po sametové revoluci se mimořádné zasedání městského výboru konalo 23. ledna 1990. Nová rada Městského národního výboru v čele s předsedou Jaroslavem Svárovským a Jiřím Čejkou měla za úkol realizovat zásadní společenskou přeměnu směrem k demokracii. První volby se konaly 24. listopadu 1990, z 1800 voličů přišlo 1106 a první místo obsadilo Občanské fórum (78,4 %), potom KSČM (8,9 %), Klub Rumcajsů (7,4 %), Romská občanská iniciativa (2,8 %) a nakonec ČSSD (2,3 %). Mandáty získalo Občanské fórum s 13 křesly a po jenom křeslu Klub Rumcajsů a KSČM. Starostou se stal Bořivoj Pudil. [Vlasáková, Vlasák 1997: 67]

Hnědouhelné doly byly jako státní podnik v roce 1990 rozděleny na tři části: Palivový kombinát Vřesová, Důl Pohraniční stráž Březová a HDB, s.p. Sokolov. V říjnu 1993 se opět sjednotily pod firmou Sokolovská uhelná¹¹, a.s. [Beranová 2011: 319], jejíž privatizace byla dokončena k 1. lednu 1994 a která je plně v soukromém vlastnictví [Frouz a kol. 2001: 6-7]. V Novém Sedle se jednalo hlavně o lomy Družba a Jiří¹². Lom Družba postihlo pár nehod – v roce 1997 skluz zemin a v roce 2009 skluz na lomu Jiří, které vedly k přehodnocení těžebního záměru na lomu Družba¹³. Nyní je těžba na Družbě přerušena a těží se pouze na dole Jiří,

¹⁰ Dalšími případy byl rozpad vyzdívky hlavní těžní jámy bývalého hlubinného dolu Anna v roce 1994. V roce 2005 byl potrhán rodinný dům. [Kobesová a kol. 2017: 33]

¹¹ Sokolovská uhelná, a.s. zahrnuje bývalé státní podniky Palivový kombinát Vřesová, Hnědouhelné doly Březová, Rekultivace Sokolov a Dolové služby Sokolov. [Frouz a kol. 2001]

¹² Lom Družba (se sídlem v Novém Sedle) a Jiří (sídlo ve Vintířově) jsou poslední dva fungující doly v Sokolovské pánvi. V devadesátých letech se ukončila těžba na posledním hlubinném dole Marie, dalším byl důl Michal, který je zatopen a slouží rekreačním účelům. Na části lomu Silvestru je teď golfové hřiště a lom Medard, který se taktéž zatopuje. [Frouz a kol. 2001]

¹³ https://www.suas.cz/images/dokumenty/9654775014e5dd75fe50de_Historie_lomu_Druzba.pdf

který katastrálně připadá k obci Vintířov. Zároveň se oba lomy spojily pod jednu divizi – divize Těžba, přičemž Družba by se měla dotěžit z druhé strany¹⁴.

Sklárna byla privatizována do vlastnictví italské firmy Aziende Vetrarie Italiane Riccardi se sídlem v Miláně. O čtyři roky později byla tato firma pohlcena společností OWENS-ILLINOIS a sklárna má nový název Owens-Illinois Manufacturing. Největším zaměstnavatelem v regionu je Sokolovská uhelná, a.s., přesto však z Nového Sedla nejvíce lidí pracuje ve sklárně, asi 193 lidí. [Kobesová a kol. 2017: 37]

¹⁴ <https://www.suas.cz/index.php/aktuality/vyroba-a-obchod/709-divize-tezba-zavrsi-prvni-rok-sve-existence>
<https://www.suas.cz/index.php/aktuality/vyroba-a-obchod/687-nova-divize-tezba-zahajila-cinnost>

3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Ve své diplomové práci rozdělím Nové Sedlo z hlediska času a prostoru do dvou epoch, a to socialismu a postsocialismu. Obě tato období přetvořila prostor a následné vnímání prostoru lidmi. V této kapitole se zaměřím na to, jak se města měnila v důsledku socialistického zřízení a dále pak tržní ekonomiky. Protože ve městech probíhají neustálé změny, nelze nahlížet na tyto dvě epochy izolovaně, budu se proto zabývat i transformací ze socialistického města na postsocialistické, a tím jak jsou teoreticky uchopovány.

3.1 Socialismus a socialistická urbanizace

Socialistické státní zřízení se vyznačovalo třemi hlavními body. Za prvé monopolním vlastnictvím výrobních prostředků a prostředků kolektivní spotřeby. Dále centralizovaným hospodářstvím a centrálním plánováním, což je považováno za klíčový rys. Důležitou je i nadvláda jedné, komunistické, strany s kontrolou nad všemi sférami života. Na základě toho došlo k likvidaci buržoazie a posílení středního třídy obyvatelstva s vyloučením elit z hlavního společenského proudu. [Harloe 1996: 4]

Jiří Musil v knize Zrod velkoměsta [Musil 2002] rozvíjí debatu o socialistické urbanizaci, respektive o tom, zda je socialistická urbanizace specifická oproti kapitalistické

V problematice, zda existuje socialistická urbanizace, existují dva myšlenkové proudy. Jejich odlišné pojetí bylo do jisté míry dané tím, že vycházely z odlišných perspektiv. První „ekologická škola“ (S. Szelenyi) přímo hovoří o „socialistické urbanizaci“. Jsou přesvědčeni, že je

vyloučeno, aby se do socio-prostorové organizace společnosti nepromítaly důsledky změn výrobních vztahů, znárodnění průmyslu, centrálně plánovaná ekonomika a další jevy spojené s ideologickými cíli socialismu.

Druhá skupina názorů (G. Enyedi, M. Hampl, J. Musil) - „historická škola“, vychází z předpokladu, že urbanizace je součástí procesu modernizace, který zahrnuje také industrializaci. Socialistická industrializace tak musela vést k podobným socio-prostorovým důsledkům jako industrializace v zemích s tržní ekonomikou. Zvláště co se týče koncentrace obyvatelstva do městských sídel a jejich rozdělení do celého systému osídlení. Přesto však uznávali jisté „modifikace“ či „deformace“, kterými měli na mysli zvláště specifické rysy socialistické urbanizace (například unikátnost přechodu z venkovské na městskou společnost). Historická škola tak nehovoří o „socialistické urbanizaci“, ale o „urbanizaci v socialistických zemích“, [Musil 2002: 43-44, Ferenčuhová 2013: 227]

Socialistická urbanizace má celou řadu specifických rysů, mezi něž patří například pomalejší růst hlavních měst než v západní Evropě, naopak rostla menší a střední města, hlavně s 50 až 100 tisíci obyvateli, což bylo dáno politikou rozmisťování průmyslu na úkor růstu terciálního sektoru.

S industrializací souvisí i povaha roztroušenosti sídel v Čechách. Byla uchována struktura osídlení z dob tzv. první rakouské industrializace a urbanizace, což fakticky znamenalo rozptýlení průmyslových závodů do velkého počtu sídel o relativně malé velikosti. Rozdrobenost a rozptýlenost průmyslu a sídel zůstala charakteristickým znakem našeho osídlení dodnes. V roce 1980 byla Česká republika souvisle obývána lidmi pracujícími v sekundárním sektoru národního hospodářství. Jiří Musil považuje tento jev za hybridní typ osídlení a dále ho nazývá „industrializovaný“ či „deagrarizovaný“ venkov [Musil 2002: 45-46, 239-

242]. Ve spojení s průmyslem pak nejvíce rostla města v Severočeském a Západočeském kraji. [Musil 2002: 245]

V socialistických zemích téměř chyběla suburbanizace a byly oslabeny tzv. polarizační procesy, což znamená, že mezi regiony byly menší hospodářské a sociální rozdíly. Zároveň relativně časté bylo uzavírání jednotlivých administrativních regionů, v Československu krajů, například v migraci a dopravě. [Musil 2002: 45-46]

Vznikal také specifický typ monofunkčních měst navázaných na jednoho zaměstnavatele. Jednalo se především o panelová sídliště propojená s průmyslovým podnikem, kde lidé pracovali. Vznikala buď na zelené louce, a nebo se vyvinula z malých sídel, jejichž dřívější charakter s novou zástavbou téměř zanikl.¹⁵ [Ferenčuhová 2013: 183] Monofunkční města později byla nejvíce postižena nezaměstnaností, zvláště když se pak namísto průmyslu stal dominantním sektor služeb.

Přes deklarovanou rovnost společnosti socialistický systém napomáhal určitým nerovnostem. Existovaly privilegovanější sociální skupiny a jednotlivci, kteří měli lepší přístup k vzácnému zboží či službám. Například na venkově v rodinných domech často bydleli dělníci a ve městech v nových panelových zástavbách střední a vyšší třída. Mezi privilegovanější patřili zaměstnanci stranických aparátů, hospodářských a plánovacích složek, řídicí kádrové a policie. [Enyedi 1996: 110, Musil 2002: 255-256]

Například Szelenyi tvrdí, že během rozsáhlé socialistické industrializace se východoevropské země staly „*podurbanizované*“ (under-urbanised), což znamená, že počet pracovních příležitostí rostl rychleji než počet bytů a obyvatel. Tento výraz je protikladem k „*nadurbanizovanost*“ (over-

¹⁵ V Karlovarském kraji je typickým příkladem obec Vřesová nedaleko od Nového Sedla. Její existenci lze vystopovat už v 15. století, ale po odsunu Němců zanikla a na jejím původním místě stojí průmyslový komplex a plynárna. Nová Vřesová byla dostavěna v 60. letech s Kombinátem pro využití hnědého uhlí. [<https://www.suas.cz/index.php/aktuality/vyroba-a-obchod/661-50-let-kombinatu-vresova>]

urbanised), což se týká západních měst během průmyslové revoluce a hlavně zemí „třetího světa“. Oba pojmy se však pojí s hodnotovým zatížením, zvláště „nadměrná urbanizace třetího světa“, která tímto pojmem vytváří dojem, jako by urbanizace na Západě byla „normální“ [Szelenyi 1996: 287, 293-295, Musil 2002: 258].

Nedostatečná urbanizace spojená se socialismem je vysvětlena jako výsledek omezení soukromého podnikání a centrálně plánovaného hospodářství. Dále jako důsledek rozsáhlé socialistické industrializace, která přesouvala investice do průmyslu a neinvestovala do neproduktivních odvětví jako bydlení, školy, nemocnice nebo i obchody. Dalším znakem, který doprovázel nedostatečnou urbanizaci socialistických zemí, je menší prostorová koncentrace obyvatelstva než v kapitalistických zemích. [Szelenyi 1996: 296-299]

3.1.1 Socialistické územní plánování

Nástrojem centrálního řízení státu bylo územní plánování, jež mělo za cíl vzájemné sladování funkčně spojených prvků v určitém území, tak aby byl zajištěn harmonický vývoj pro společnost. Speciální větev územního plánování se nazývala „koncepte osídlení“, později také „koncepte urbanizace“. Po „převzetí“ moci komunisty v roce 1948 trvalo poměrně dlouho, než se objevili první oficiální koncepte osídlení, které by bylo možné realizovat. První ucelenější koncepte vznikly v 60. letech a vycházely ze západoevropské geografie, regionální ekonomie a dalších oborů zabývajících se městy. Hlavními proudy inspirace socialistického územního plánování byla meziválečná levicově orientovaná avantgarda, jež chtěla aplikovat plánovitost do vývoje měst a osídlení. Urbanistické diskuze předních architektů se konaly často v SSSR a účastníky byli například i Le Corbusier nebo Ernst May. S touto inspirací vznikaly

návrhy na města s kolektivními domy nebo pásmový rozvoj městského osídlení. [Musil 2002: 259-260]

Objevila se poněkud upravená Christallerova (1933) teorie centrálních míst, která se zabývala velikostí a rozmístěním sídel v sídelním systému. Autoři československé decentralizační koncepce působili hlavně na brněnském Výzkumném ústavu výstavby a architektury a kladli důraz hlavně na spotřební funkci měst. Decentralizační koncepce měla za cíl odstranit nebo snížit sociální rozdíly, posílit ekonomickou stabilitu skrze hierarchizaci osídlení a rovnoměrné rozmístění základních složek občanské vybavenosti. Nesledovala rozmisťováním průmyslu jen ekonomické cíle, ale i „sociální účelnost průmyslových investic“. [Musil 2002: 262-263, Enyedi 1996: 109]

V roce 1971 vešel v platnost koncept sítě střediskového osídlení, který obsahoval stupně rozdělení sídel:

1. Střediska místního významu ¹⁶
2. Střediska obvodního významu
3. Střediska oblastního významu
4. nestředisková sídla trvalého významu
5. nestředisková sídla ostatní

Decentralizační teorie narazila na ekonomické omezení a přirozené, spontánní procesy – některé střediska zkrátka rostla pomaleji, než bylo plánováno [Kalecký 2012: 84].

Druhé generace strategií v 70. letech již toto zohledňovaly a záměrné koncentraci obyvatel, průmyslu a sociálních aktivit byla připisována větší

¹⁶ Nové Sedlo zřejmě patřilo do této kategorie – minimální velikost populace 2 000 obyvatel, jsou poskytovány základní osobní a společenské služby. Střediska jsou vybaveny mateřskou a základní školou, zdravotním střediskem, kulturou (knihovna, kino), hřiště, tělocvična.

váha. Bylo uznáno, že decentralizace má své meze a že nové plánování musí zajistit ekonomický pokrok. A tak mimo střediskové soustavy byly definovány ještě sídelní regionální aglomerace s jádrovými a přidruženými sídelními centry a dále významná centra osídlení, což byla území, kde měl být přednostně uskutečňován rozvoj. Dále dochází k dalším úpravám střediskové soustavy. [Musil 2001: 286, Kalecký 2012: 84-85].

Zpětné zhodnocení střediskové soustavy není příliš pozitivní. Názory se pohybují od „moderní utopie“ až po „nejtěžší ránu venkovu¹⁷“. Faktem zůstává, že byla preferována především malá a střední města. Její nefunkčnost se projevovala i tím, že byla neustále revidována a doplňována. [Kalecký 2012: 85-86]

Vzhledem k těmto nedostatkům byla potřeba zjednodušovat sociální a kulturní život, což bylo viditelné na omezené nabídce spotřebního zboží, forem bydlení, dopravy, cestování a vzdělávání. V letech po válce měla tato koncepce osídlení úspěch, bylo potřeba obnovit hospodářství. Po uplynutí několika let se vzrůstající ekonomickou úrovní státu a obyvatel však nebyl tento model dostačující. [Musil 2002: 265-266]

Rozkol mezi koncepcí osídlení a skutečným vývojem byl způsoben špatnou provázaností sociálních a ideových cílů. Plánovačům chyběly hlubší znalosti sociologie města a osídlení i znalosti vztahů mezi ekonomikou, společností a prostorem. Chyběly jim teorie a výzkumy města a osídlení za socialismu a byli omezeni ideologií a politickými direktivami. [Musil 2002: 270]

¹⁷ Řada malých vesnic spadala „Nestředisková sídla ostatní“ a přiřazení k této kategorii na ně měla devastující vliv, jelikož zde nebyla povolována nová výstavba, chyběla občanská vybavenost a uzavíraly se školy. Tento stav vyvolával postupné vyliďňování.
[https://is.muni.cz/el/1431/jaro2008/Z0136/um/draftUPU__6.pdf]

První důsledky realizované, ačkoliv špatně promyšlené, koncepce se projeví v 80. letech – dosud prioritní oblasti, centra těžkého průmyslu, ztrácely svou dynamiku. Města na Ostravsku a v severních Čechách se vylidňovaly, zhoršovaly se životní podmínky, objevovaly se sociální problémy a zhoršoval se stav bytového fondu i s prvními poválečnými sídlišti.

Dalším problémem byl vznik vnitřních periferií už v 70. letech. Často se v těchto oblastech snižoval počet obyvatelstva až o 33 %. Jednalo se především o zemědělské regiony, někdy průmyslově-zemědělské, často podél hranic Středočeského kraje. Jednou z příčin byla nedokonalá veřejná dopravní infrastruktura, další ztráta funkce zemědělského střediska. Obce v prstenci okolo Prahy se vyznačovaly zchátralými domy, zanedbanými veřejnými prostory, často havarijním stavem technické infrastruktury a absencí společenských a kulturních zařízení. [Musil 2002: 270-272,]

3.1.2 Socialistická města

Socialistická města se vyznačovala menší ekonomickou diverzitou, což zahrnuje například i méně obchodů, restaurací, reklamních ploch a pouličních prodejců. Obecně měly socialistická města větší podíl průmyslové výroby na úkor komerčních funkcí. Centra měst více než v kapitalistických zemích nabízela prostory k bydlení.

Samozřejmě se míra diverzity lišila v jednotlivých městech, například Praha či Budapešť byly různorodější než například Východní Berlín nebo Varšava. Tento rozdíl byl způsoben jejich nutnou poválečnou obnovou, které probíhala již během socialismu.. Nejvýraznějším příkladem byla nová města, tzv. „socialistická“. [Szelenyi 1996: 300]

Dalším znakem socialistických měst byla nižší prostorová nerovnost a celkově nižší deviance a kriminalita. Může to být přičítáno úspěchu socialistické sociální politiky, zároveň však i větší přísnosti policejní kontroly. Podle socialistické idey museli mít všichni zaměstnání i domov; společně s policejním dohledem a plánovaným hospodářstvím, které zajišťovalo zaměstnání, byl opravdu menší výskyt sociální marginality ve městech. Přesto se v 80. letech marginalita začala nepatrně zvyšovat, protože se socialistické země otevíraly více západním zemím a turismu. [Szelenyi 1996: 302-303] Města se v tomto období diferencovala i prostorově a přibližovala se k uspořádání západní Evropy [Musil 2002: 46]

Centra v socialistických městech byla často ve špatném stavu a chátrala. Výstavba i finance nového bytového fondu byla směřována dále od nich. Znárodněním stávajících bytů¹⁸ a regulací jejich nájmu se tvořily jen malé výnosy z pronájmu, a tak nebyl bytový fond dostatečně udržován. Stále zhoršující se podmínky v centrech měst donutily mnohé jejich obyvatele k přestěhování se na panelová sídliště na okraji měst. Tím pádem se v centrech zvyšovala koncentrace nízkopříjmových domácností, Romů a starých lidí, kteří zde byli soustřeďováni nebo přímo nuceni k setrvání. Tento stav byl opakem evropských měst před druhou světovou válkou, kdy městská buržoazie bydlela v centru města a přistěhovalci na okraji. Socialistická města tak byla rozdělena, ale hlavními předěly zůstávaly demografické faktory - věk a skladba domácností. [Szelenyi 1996: 304-306, Musil 2001: 292]

¹⁸ Radikálnější praktikou bylo na počátku socialistického období konfiskace bytů a domů buržoazii a jejich následovné přerozdělení.

3.1.3 Panelová sídliště

Charakteristickým znakem a dědictvím socialistických měst zůstala panelová sídliště. Jejich stavba v socialistických zemích Evropy byla důsledkem několika prolínajících se koncepcí: bytové a městské politiky, aplikace a interpretace koncepce moderní architektury a urbanismu, zásadami socialistické kultury a vývojem stavebních technologií. Industriální pojetí stavby domů s technologickým rozvojem umožnilo přesunutí práce na stavbě do výroben panelů. [Musil 2002: 275-276]

Přesto nejsou sídliště vynálezem socialistických architektů. Podobné projekty se objevovali už ve 20. a 30. letech v západní Evropě. Původ ideové koncepce panelových sídlišť vychází z avantgardních funkcionalistických architektonických teoriích, formulovaných v programovém dokumentu „Athénská charta“. Důležitou myšlenkou zde bylo dát všem lidem ve městech důstojné, hygienické, ekonomicky a ekologicky přijatelné bydlení. V západní Evropě byla sídliště krátkodobějším experimentem, což se nedá říci o zemích východního bloku. [Šimáček a kol. 2015: 74-75]

V prvních letech po válce nebyla v Československu bytové otázky věnována přílišná pozornost. Spíše byla doplňkem nové vlny industrializace. Obytné stavby postavené v této době odpovídaly socialistickému realismu, neboli stalinské architektuře. Mezi typické rysy tohoto směru patřily uzavřené domovní bloky s pravoúhlou silniční sítí s odděleným pseudonádvořím. [Šimáček a kol. 2015: 75]

Přes všechnu kritiku jsou sídliště z této první etapy nejpřívětivější, zachovávají si lidskou dimenzi a jsou přítomny estetické prvky (výrazná sloupoví, ozdobné portály, umožňující lepší orientaci v prostoru. Tato sídliště byla stavěna především na Ostravsku a v severních Čechách. Celkově v první polovině 50. let mnoho bytů nepřibýlo, jelikož se všeobecně mělo za to, že spousta domů a bytů zůstala po odsunutých

Němcích. Bohužel tyto opuštěné domy chátraly, protože opuštěné oblasti se těžko dosidlovaly¹⁹. [Musil 2002: 276-277, Šimáček a kol. 2015: 75]

Bytová krize vyvrcholila v roce 1959. Na zasedání ÚV KSČ byl přijat dokument k bytové situaci, jehož výsledkem bylo zavedení družstevní formy bytové výstavby, protože stát již neměl finance na výstavbu. Současně k nové situaci přispívala změna ideologického a politického klimatu v celém sovětském bloku pro Chruščovově kritice Stalina i jeho architektury. Všechny země vyvíjely úsilí na zvýšení rozsahu bytové politiky, ideálem byl dobře technicky vybavený byt na sídlišti. Socialistická společnost šla krokem k mírně konzumní společnosti – vycházely časopisy o bydlení, pořádaly se výstavy, rozvíjel se sociologický průzkum o bydlení. [Musil 2002: 278]

V Československu přišel největší obrat na konci 60. let, kdy se sídliště začala stavět z panelů. Sedmdesátá a osmdesátá léta byla obdobím největšího stavění panelových sídlišť, většinou na okrajích měst na zelené louce. Příznačným jevem byla nedostatečná sociální infrastruktura, která byla dostavována ještě léta poté. Chyběla dopravní návaznost do center měst a sídliště byla vnímána jako nevyhovující bydlení. 70. a 80. léta se nesla v duchu moderny reálného socialismu. Tento pojem v sobě snoubil směr industrialismu, socialistické šetrnosti a principy moderní architektury. Sídliště se díky tomuto období stala největším hmotným dědictvím socialismu a jsou daleko rozsáhlejší než obdobné bytové projekty v kapitalistických zemích. [Musil 2002: 277-281, 2001: 292, Šimáček a kol. 2015: 75]

¹⁹ Mezi léty 1946-1950 v Československu zaniklo 12,1 % bytů, což byla hodnota naprosto nevídaná v celoevropském měřítku. [Musil 2002: 277]

3.2 Transformace socialistických měst na postsocialistická

Výzkumy soustředící se na transformaci měst v postsocialistických zemích se shodují na dvou obecných faktorech, jež mají vliv na stávající podobu měst. První je dědictví socialismu, kterého se ve velké míře snaží zbavit a druhý je neoliberální globalizace a globální neoliberalismus, charakterizující kapitalismus v posledních třech desetiletích a vedoucí k postindustriální společnosti. Lze pak zjednodušeně konstatovat, že dnešní postsocialistická města jsou zvláštní směsí vzniklou ze socialistických měst působením kapitalismu [Sýkora 2014].

Přechod k postsocialistické společnosti je charakterizován dvojitým přechodem – přechodem k tržní ekonomice a globálním přechodem, který je podmíněn ekonomickou globalizací, jež proměňuje politiku, hospodářství, sociální i kulturní sféru. [Sýkora 2009: 392] Méně známý aspekt tranzice je tzv. „*tichá revoluce*“. Ta zahrnuje decentralizaci moci a přesun odpovědnosti k místním vládám, které často postrádají nástroje k řešení problémů v postsocialistických městech. Přechod k demokracii, trhu a decentralizovanému systému vlády jsou hnacím motorem po změnu měst, stejně jako lokální reakce na globální vlivy (například konkurence na trhu) a politická rozhodnutí (privatizace průmyslu, reformy sociální politiky atd.) [Tsenkova 2006: 23-24]

Na otázku, zda postsocialistické země již prošly transformací, neexistuje jednoznačná odpověď. Ralf Dahrendorf rozdělil jednotlivé transformační procesy na různě trvající délky období – ústavních změn lze docílit během šesti měsíců, ekonomických reforem do šesti let, ovšem pro ustanovení plně fungující nové společnosti nemusí stačit ani 60 let. Transformaci můžeme tedy vnímat jako víceúrovňový proces [Sýkora 2014]. Stejně tak i Chris Hann ve svém textu uvádí, že značná část antropologické literatury o postsocialismu stojí na předpokladu, že některé věci se mění dříve než jiné. Normy, hodnoty a mentality jsou

schopny odolávat logice zamýšlených legislativních či ekonomických změn po dlouhou dobu. [Hann 2007: 20]

V první fázi vláda zavedla základní pravidla tržní ekonomiky, která měla nastartovat fungování tržního hospodářství. Mezi základní kroky bylo nastolení rovnosti mezi subjekty v soukromém, družstevním a veřejném vlastnictví, ukončení státního paternalismu, uvolnění domácího a zahraničního trhu a hlavně řízená privatizace. Dopady těchto transformačních kroků byly v různých oblastech České republiky odlišné – například v periferních oblastech a naproti tomu v centru velkých měst. [Sýkora 1996: 361-363]

Tím se vytvořily podmínky pro individuální aktivity jednotlivců, podnikatelů, firem a domácností a utvářela se spontánně kapitalistická společnost. Otevřel se prostor pro jiní hodnoty prosazování vlastních zájmů a sklonů k individualismu. Socialistickou propagandu nahradila v „nových“ kapitalistických městech orientace na spotřebu, jež se stala novým životním cílem pro lidi [Sýkora 2009: 391].

Transformační ekonomické procesy, které nejvíce ovlivnily podobu měst, jsou deregulace vlivu státu a obcí, privatizační procesy a deregulace cen a nájmu. Privatizační procesy a k nim náležející restituce, malá a velká privatizace a transformace družstev patří k těm nejvýznamnějším faktorům ovlivňujícím podobu měst. [Sýkora 1996: 363 – 373]

Transformace sociálních praktik je záležitostí alespoň jedné generace. Proměny města začaly ovlivňovat další společenské procesy jako internacionalizaci, ekonomickou restrukturalizaci a sociální diferenciaci. Vládou řízená transformace otvírala prostor pro sociální a společenské praktiky z prostředí kapitalistických měst, což bylo v nesouladu se strukturou socialistického města. Postsocialistické město se tak stalo arénou dynamických, někdy až dramatických transformací. [Sýkora 2014]

Zmiňovaná transformace je typická řadou komplexním změn, které jsou hlavně přechodem z totalitní do demokratické společnosti, z plánované ekonomiky na tržní hospodářství. Vývojově z průmyslové společnosti do post-industriální, kdy je země začleněna do globální ekonomiky. Obecně je tento přechod vnímán jako do lepší a modernější společnosti, protože směřuje blíže k Západu, který je charakteristický „svatou trojicí“- tržním hospodářstvím, občanskou společností a liberální demokracií. Západní společnosti slouží jako vize budoucnosti a centrum globálního pořádku pro „tranzitní společnosti“ a „země třetího světa“, které jsou vnímány jako zpátečnické a periferní, což je zároveň i spojuje. [Brandtstädter 2007: 131-132]

3.3 Postsocialismus

Po pádu železné opony se bývalé socialistické země ocitly na prahu svobody, vstříc novým výzvám a s potřebou ustát bouřlivé změny. Tento stav znamenal mnohé i pro teoretiky a akademiky, kteří měli potřebu formulovat nový koncept, jenž by pojmenoval stav bývalých socialistických republik. Ty se ze dne na den nepřičlenily k „Západu“, pro lepší uchopení se z nich staly postsocialistické země a města. Vše „postsocialistické“ je tedy dočasnou formou, přizpůsobení novým podmínkám.

Přestože se tento termín „postsocialismus“ jeví jasně, jeho významy jsou mnohočetné. V jeho diskurzu se jedná se o řadu výzkumů zacílených na bývalé socialistické země, často se zaměřením na jejich geografické vymezení, kulturní proces nebo obecně ekonomické rozdíly [Hörschelmann, Stenning 2008, Brandtstädter 2007, Verdery 1996, Pickles 2010 in Vašát 2014: 48].

Přesto však jde o historické období, které následovalo po socialismu, vůči kterému se zároveň vymezuje. Na bývalé socialistické země je v této optice nahlíženo jako na abstraktní celek, který už nemá společný režim, ale budoucí vývojovou trajektorii. Přesto však nelze brát postsocialismus jako jednotný a univerzálně platný ve všech bývalých socialistických republikách, protože už se socialismem měla každá země odlišnou zkušenost, stejně tak je to u postsocialismu. [Půtová 2016: 62]

Přesto je termín postsocialismus souhrnným pojmem pro všechny vývoj bývalých socialistických zemí od roku 1989. Jiná situace je však s východním Německem, které se už na začátku 90. let připojilo ke Spolkové republice Německo a jeho transformace byla urychlena. Dalšími výjimkami jsou země jihovýchodní Evropy, které prošly v 90. letech občanskými válkami, a dále pobaltské republiky, které byly součástí Sovětského svazu už v minulosti.

Podle Brandtstädter jsou postsocialistické společnosti jedinečné tím, že prošly dvěma modernistickými revolucemi během jednoho století, v nichž každá byla formována opozicí vůči té druhé²⁰. Nejdříve socialistická revoluce během první poloviny 20. století a potom kapitalistická kontrarevoluce²¹. S tím souvisí i odsouzení minulého zřízení a zavedení nové „pravdy“ a „jazyka“ společenské reality. [Brandtstädter 2007: 133].

3.3.1 Postsocialistické město

Stejně tak jako etapa postsocialismu je i postsocialistické město dočasným. Města se přizpůsobují novým společenským podmínkám, a proto se jejich prostorové struktury vyznačují velkou dynamikou změn.

²⁰ Postsocialismus lze brát jako kulturní proces utvářený ideologickou opozicí socialismu a kapitalismu. [Brandtstädter 2007: 134]

²¹ Revoluci používá Brandtstädter podle Certeaua jako projekt sociálního inženýrství, o nastolení nového společenského řádu, vymezujícího se předchozím tradicím. [Brandtstädter 2007: 133]

[Sýkora 2001: 194-195] Otázkou je, kdy bude transformace dokončena a kdy se postsocialistická města zařadí do množiny kapitalistických měst. [Sýkora 2009: 394]

Jádro logiky postsocialistických měst je prosté – za zděděnou podobou socialistických měst se promítají nové tržní mechanismy. [Sýkora 2007: 54] Postsocialistická města jsou tedy jedinečným typem měst, lze mluvit o městských laboratořích, kde můžeme sledovat jedinečné změny.

Postsocialistická urbanizace je jasně formována procesy, které nastaly po pádu socialismu. Jedná se o návrat k tržnímu hospodářství, privatizaci a restituci majetku, návrat k trhu s půdou a trhu s nemovitostmi a byty, restrukturalizaci hospodářství a zejména průmyslu, odstranění tuhého centralismu hlavně ve státní správě, omezení role centrálního plánování, posílení ekologických hledisek a návrat k hodnotovému synkretismu a k hodnotové pluralitě v politické a ideové sféře. [Musil 2002: 299]

Právě návrat k tržnímu hospodářství stojí za procesy, jako je zvětšování hospodářských a ekonomických rozdílů mezi regiony a městy, formování metropolitních regionů velkých měst i na posílení suburbanizace. Privatizace a restituce majetku zase mají vliv na vnitřní strukturu měst. Již neregulované nájmy a zvýšení cen za půdu ve městech mají za důsledek stavění domů na předměstích, kde je cena za půdu nižší. S restrukturalizací hospodářství je výraznější podíl terciálního sektoru, což přímo souvisí i s růstem velkých měst. [Musil 2002: 299-300] Hospodářská restrukturalizace s sebou nese i ekonomický pokles, konkrétněji úpadek průmyslových podniků. [Sýkora 2009: 391]

Gentrifikované čtvrti vnitřních měst a nově rozvinuté suburbia se staly domovem pro novou vyšší třídu populace, zatímco pro některé nízkopříjmové části populace se stalo strategií pro přežití odstěhování do méně žádoucích částí města. Vnitřní čtvrti měst a příměstské zóny jsou zároveň nejatraktivnější části, kde je soustředěna většina městského

růstu. Centra měst byla v prvních letech po revoluci místem revitalizace a komercializace s poklesem rezidenčních funkcí. Lidská obydlí se soustřeďovala k okrajům měst, což lze pokládat za nejdynamičtější proces změny krajiny s přeměnou socioprostorové struktury a modelu využívání půdy. [Sýkora 2009: 391, 392]

Kvůli oslabení centralizované role vlád k posílení regionalismu jsou sídla různorodější. Regionální politika směřuje k posílení hospodářských aktivit a spolu s tržními mechanismy přispívají k regionální polarizaci. Po roce 1989 přibývalo měst, která ztrácela pracovní příležitosti, zvyšovala se v nich míra nezaměstnanosti a klesal počet obyvatel a naopak rostla jiná města, které do té doby stagnovala. [Musil 2002: 300-301]

Co se týče negativních důsledků postsocialistických přeměn města, nesmíme zapomenout na tvorbu brownfieldů na místě bývalých průmyslových komplexů, sociální úpadek některých sídlišť ze socialistické éry a v neposlední řadě je potřeba na suburbanizaci pohlížet z obou stran, kdy je suburbii často přisuzována sociální, ekonomická a environmentální neudržitelnost. [Sýkora 2009: 394]

Ze socialistického období si postsocialistické země nesou relativně vysokou míru urbanizace a industrializace, což má pro tranzici zemí mnohé důsledky. Celý systém je více náchylný k vnějším šokům a je těžké ho udržet za podmínek ubývajícího přirozeného přírůstku. Města jsou zasažena uzavíráním neproduktivních průmyslových podniků a vzrůstá nezaměstnanost a chudoba, zvláště v oblastech, kde se nacházel těžký průmysl. [Tsenkova 2009: 28-38]

Tento stav je posílen i ekonomickou restrukturalizací, které přinesla růst služeb a naopak úpadek výroby. Pomohla tak zlepšit postavení ekonomicky rostoucích metropolí, koncentrujících řídicí funkce se službami pro obyvatelstvo. Mnohá města se nacházejí v propadu kvůli

tomu, že neuspěla s nabídkou levné pracovní síly a pozemků zainvestovaných s pomocí veřejných zdrojů. [Sýkora 2007: 55]

Průmyslové, případně zemědělské podniky nebyly v dostatečné míře nahrazeny novými ekonomickými aktivitami. Globalizace a nerovnoměrný ekonomický rozvoj oblastí České republiky má za následek polaritu mezi dynamicky rostoucími metropolitními městy a pomalým růstem periferních oblastí, jde o místa mimo hlavní proud ekonomických změn. [Novák a kol. 2007: 36, Musil, Müller 2008]

Ekonomické změny se objevují i na bytovém trhu – bydliště lépe situovaných lidí se nachází v soukromých ulicích, za recepcemi a monitorovacími službami, ale mnohá sídliště a některé vnitřní čtvrti nastoupily na cestu úpadku, přičemž tento stav je opakem stavu věcí, vídaných za socialismu, kdy například byla sídliště místem nadprůměrného bydlení. [Sýkora 2007: 55] Přestože panelová sídliště v postsocialismu nejsou stigmatizována v takové míře jako je tomu v západoevropských zemích, některá sídliště již ztrácí sociální kohezi a jsou méně bezpečnými. Těmto jevům se předchází revitalizací a humanizací, napravují se dřívější nedostatky a modernizuje se jejich fyzické prostředí. [Šimáček a kol. 2015: 74]

Vznikají prostorově oddělené části města s koncentrací sociálně slabších obyvatel, daná tím, že vzrůstá prostorová mobilita sociálně silnějších obyvatel, kteří se stěhují do suburbánních oblastí. [Novák a kol. 2007: 35]

Dalším významným rysem socioprostorové diferenciaci jsou specifické migrační proudy mezi metropolitními a periferními oblastmi a s nimi spojená migrace lidského kapitálu. Na tomto místě je zvláště křiklavým příkladem odchod mladých kvalifikovaných a vzdělaných lidí do metropolitních oblastí. [Novák a kol. 2007: 35-36]

4 METODOLOGIE

Obec Nové Sedlo prošlo několika klíčovými etapami, které dodnes ovlivňují jeho uspořádání. V této práci jsem se zaměřila na období socialismu a postsocialismu a hlavně na období mezi nimi. Nebylo by rozumné je striktně oddělovat, nicméně jako analytický koncept je užitečné si je ponechat.

Na základě těchto období jsem vybírala informátory. Je obtížné a někde skoro nemožné najít informátora, který v obcích bývalých Sudet žil už od druhé světové války. Je ovšem snadné najít informátory – pamětníky 70. let, kdy docházelo k zahájení nejvyšší těžby, likvidaci domů a přilehlých vesnic. A právě od tohoto dnes již historického momentu začíná hlavní část mé práce s provázaností do současnosti.

Vytvoření dat probíhalo na základě kvalitativního, etnografického výzkumu, kdy jsem využívala polostrukturovaných rozhovorů, z větší části pak nestrukturovaných při účasti na různých setkání a aktivní každodenní participaci. V rámci zúčastněného pozorování jsem trávila v Novém Sedle čas, byla na různých místech, kde jsem získala představu o tom, jak je Nové Sedlo prostorově strukturováno. V tomto ohledu zejména v tom, kdo kam chodí a kdo nechodí, jak se lidé pohybují (nebo nepohybují) ve veřejném prostoru, k čemu je využíván a jak je o něm referováno. Kombinováním metod přirozeně vykryštovala například „procházka“ s pozorováním v doprovodu s informátorem, při které mi bylo odhaleno více než bych byla odhalila sama. Původně při setkání šlo o pořízení ilustrativních fotografií – chtěla jsem, aby mě informátor upozornil na důležitá místa v obci. Díky tomuto se mi dostalo vcelku komplexního vyprávění o těchto místech z hlediska jednoho obyvatele, představující jednu generaci, využívající prostory v postsocialistické každodennosti.

Podobně zásadní pro mě bylo i seznámení s informátorovou rodinou, tedy jeho rodiči a prarodiči, díky čemuž jsem získala perspektivu vnímání reality od tří generací. Kontakty na další informátory jsem tedy získávala především od této rodiny, možno označit jako techniku výběru sněhové koule. Tento výběr byl nejvýhodnější i z toho důvodu, že mnoho lidí může být nedůvěřivých k nově příchozímu výzkumníkovi, tedy ke mně a informátorů „přímluva“ této nedůvěře v mnohých případech zabránila.

Nestrukturované rozhovory probíhaly nahodile, v rámci běžné interakce, tudíž je z jejich podstaty jasné, že nebyly nahrávány, pouze zapisovány do terénního deníku. Tato část výzkumu sloužila jako seznámení se s informátory, terénem a hlavními rysy, přesto však jsem během ní získala nejvíce informací a hlavně důvěru.

Polostrukturované rozhovory byly uskutečněny se souhlasem s nahráváním s předem vytyčenými tématy, a poté přepsány v programu F4, okódovány a dále analyzovány. Oba typy rozhovorů probíhaly v prostředí vybraném informátory, tedy až na jeden vždy v Novém Sedle, v domácím prostředí. Kritérium pro výběr bylo pouze bydliště v Novém Sedle, v minulosti nebo přítomnosti, tudíž až na jednu informátorku měli na území obce všichni trvalé bydliště.

Ve výzkumu šlo především o perspektivu řadových občanů, nicméně pro oficiální pohled na situace jsem se setkala s paní starostkou a dále využívala Novosedelské listy neboli „*drbnu*“, jakožto primární prameny, vydávané každý měsíc městským úřadem. Dále jsem využívala sekundární literaturu, jejíž nastudování předcházelo a doplňovalo samotný výzkum. Nezbytně nutné bylo seznámit se s historií, prostorovým uspořádáním obce nebo například používanými lidovými toponymy.

4. 1 Reflexe a limity výzkumu a sebe sama

Je na místě, kriticky reflektovat mou osobu v tomto výzkumu. Příkladám ji zvláště důležitost, jelikož pro mě bylo těžší podstoupit a odhlédnout, podívat se na zkoumaný terén a aktéry nezaujatě. Proto je potřeba uvést všechny okolnosti výzkumu, sama sebe kontextualizovat [Jakoubková Budilová 2015: 14].

Prostředí hnědouhelných lomů a vůbec průmyslu pro mě nebylo neznámé, pohybuji se v něm už od svého narození, kdy jsem z okna svého pokoje viděla právě lom Družba. Obyvatelé Nového Sedla mě tedy nebrali jako nově příchozího, nemuseli mi do detailů vysvětlovat, oč běží. O to bylo včlenění rychlejší, nemusela jsem téměř měnit svojí roli a díky svým zkušenostem byly rozhovory více dialogy než například u bakalářské práce, kdy jsem o zkoumané lokalitě věděla podstatně méně. Jediným problémem bylo, že informátoři předpokládali, že všechny aspekty života v takové obci znám – „*Ale vždyť to znáš..*“ – přestože to, tak nebylo. Život v Novém Sedle i přes podobnosti liší, znala jsem jen povrchní záležitosti a během výzkumu se teprve začaly vyjevovat všechny souvislosti, které jsou pro informátory tak běžné, že nad tím už ani nepřemýšlí a právě moje interpretace je na ně zpětně upozornila.

„Já jsem si až teď uvědomil, jak je to tu všechno ošklivý“ [Inf. 4]

Limity výzkumu jsou mi zřejmé od chvíle, kdy jsem započala systematictější výzkum. Období socialismu, transformace i postsocialismu je tolik obsáhlé, že jsem nestihla ke všem nashromáždit dostatek informací a následně je zpracovat, jak jsem zamýšlela na začátku. Z prvních rozhovorů na tato témata jsem se rozhodla, že se více zaměřím na období přechodu a postsocialismu samotného. Z časových důvodů nebylo možné ani získat rovnoměrný počet informátorů ze staré a z nové zástavby, tudíž by mohlo docházet ke zkreslení některých informací. Velký vliv na výzkum pro mě měla rodina klíčového

informátora, která mi zajistila první seznámení se s lokalitou, díky čemuž pro mě pak bylo další získávání informací snazší.

Limitem výzkumu byly moje vlastní povahové rysy, konkrétněji bojácnost, které mi nedovolila detailněji prozkoumat některé negativní aspekty života v Novém Sedle. Mezi ně patřila naplánovaná návštěva hospody Svazarm, kam se dle obyvatel stahují „bezdomovci, cikáni a feťáci“ a dalším nesplněným úkolem bylo vyzkoušet si, za jak dlouho by bylo možné koupit marihuanu jakožto neznámý člověk, co má pouze doporučení.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

V současnosti leží Nové Sedlo v Karlovarském kraji, v bývalém okrese Sokolov. Některé státní instituce jsou v obci s rozšířenou působností Chodov (vzdálenost 4 km). Sestává se z částí Nové Sedlo, Loučky, Chranišov, Jalový Dvůr a někdy je také uváděn Pískový vrch. Do Sokolova i Karlových Varů je to z Nového Sedla 10 km.

Karlovarský kraj je obecně považován za méně zalidněný, jedná se o 90 obyvatel na km² ²² . Ve srovnání s ostatními kraji také vykazuje vyšší osídlení ve městech na úkor venkovského prostoru – až 83 % lidí bydlí ve městech. Stejně jako jiné regiony má Karlovarský kraj potíže se stárnutím obyvatelstva, které je podpořeno odlivem mladých lidí z regionu kvůli nedostatku pracovních příležitostí a omezené možnosti vysokoškolského vzdělávání. S tímto jevem souvisí i nižší vzdělanost oproti jiným regionům ve smyslu vysokoškolsky vzdělaných osob a osob s dokončeným středním vzděláním s maturitou. [Bezpečnostní analýza koncepce prevence kriminality Karlovarského kraje na léta 2018-2022: 23-31]

Obtíže Karlovarského kraje vyplývají z dlouhodobých problémů, jako je špatné napojení silničních sítí na okolní regiony a omezení dopravních spojů a s tím je spojena nižší pracovní mobilita, útlum v těžbě hnědého uhlí a energetiky nebo vysoký podíl občanů s nedokončeným nebo nízkým vzděláním. [Bezpečnostní analýza koncepce prevence kriminality Karlovarského kraje na léta 2018-2022: 32]

Příznivý i nepříznivý vliv na zaměstnanost v kraji má také nedaleká Spolková republika Německo, kdy mnoho lidí odchází pracovat za vyšší mzdu za hranice, ačkoliv jejich pracovní náplň nevyžaduje odbornou

²² Zde dochází k mírnému zkreslení kvůli neobydlenému vojenskému prostoru Hradiště. [Bezpečnostní analýza koncepce prevence kriminality Karlovarského kraje na léta 2018-2022: 23]

kvalifikaci. Pro hůře placená pracovní místa v kraji pak není dostatečná odezva²³, což chtějí zaměstnavatelé řešit pracovníky z Ukrajiny či Slovenska.

Na druhou stranu je pro německé investory karlovarský trh výhodný díky poloze i levné pracovní síle. Přesto je nezaměstnanost v Karlovarském kraji v porovnání s ostatními vyšší, nejvyšší právě v okrese Sokolov. [Bezpečnostní analýza koncepce prevence kriminality Karlovarského kraje na léta 2018-2022: 32] K listopadu 2017 to bylo 4,8 %.²⁴

Po socialistické přestavbě lze v Novém Sedle rozlišit dva typy zástavby – rodinné domy se zahradami [Obr. 1, 2] a nízké činžovní domy. Ty jsou územně rozsáhlejší a bydlí v nich jedna třetina obyvatel. Nejkřiklavějším dědictvím socialismu je panelové sídliště [Obr. 13, 15], které vděčí za svůj vznik sklárně²⁵. Zde bydlí dvě třetiny obyvatel. Celkově jde o 11 panelových domů, a jak napovídá jeho název „Na sklárně“, je v bezprostřední blízkosti sklárny (vzdálenost od vchodu sklárny k prvnímu vchodu panelového domu je 108 m), odděleno je zdí táhnoucí se podél celého sídliště. [Mapa 1]

Podobně krátkou vzdáleností se vyznačuje „Hornická kolonie“, což je řada rodinných domů podél hnědouhelného lomu [Obr. 21, 22]. Mezi domky a prvními kolejemi, které ohraničují prostor lomu, je vzdálenost cca 20 metrů. Tyto krátké vzdálenosti průmyslu od místa bydlení mají na život v Novém Sedle velký vliv, ať už se jedná o hluk, zápach z třídírny skla nebo prach z těžby.

Těžba uhlí si vyžádala ale svou daň v podobě zdevastované krajiny a znečištěného životního prostředí. Sokolovská uhelná, a.s. má mimo jiné

²³ Za práci ošetřovatelky v Karlovarském kraji je plat okolo 14 tisíce korun, na stejné pozici za hranicemi 2 tisíce euro. [respondetka 1]

²⁴ [<https://www.czso.cz/csu/xk/nezamestnanost-v-karlovarskem-kraji-k-30-11-2017-podle-mpsv>]

²⁵ Před panelovým sídlištěm bylo na jeho místě taktéž ubytování pro pracovníky ze sklárny.

ve svých cílech rekultivaci krajiny po těžbě a minimalizaci dalších jevů s těžbou spojených. Jedná se o rekultivace lesnické, zemědělské, vodní a jiné. Právě poslední velký krok čeká důl Jiří a Družba; v budoucnu, cca roku 2036, se uvažuje také o jejich zatopení. Vzniklo by tak jezero o ploše 1 322 ha. [Frouz a kol. 2001: 12-13]

Mezi starou zástavbou a sídlištěm lze vysledovat vcelku jasnou hranici, tudíž tyto dva celky se neprolínají, dalo by se říci, že jsou dokonce striktně odděleny. Tímto přechodem jsou koleje pro nákladní dopravu ze „šachty“, průchod pod kolejemi zajišťuje čtrnáctimetrový tunel. Ze strany staré zástavby je naproti tunelu městský úřad v komplexu občanské vybavenosti, na druhé straně je park a za ním začíná sídliště. Právě tento prostor slouží jak vizuálně, tak pocitově jako symbolická hranice mezi dvěma nejen architektonickými celky.

5.1 „Všichni jsme tu náplava“²⁶

Poválečný transfer německé menšiny po 2. světové válce a následné dosídlení nejen československými občany s sebou nese zřejmé důsledky dodnes.

Kromě zlomku německých antifašistů a odborníků bylo obyvatelstvo v pohraničí kompletně obměněno. Konkrétně se jednalo o 5 milionů lidí a pohraničí získalo jinou podobu jak po stránce národnostní, tak i kulturní, hospodářské a politické. Již v prvních plánech osídlovacích orgánů se nepočítalo s tím, že by se pohraničí dosídlilo v plné výši. Později se však ukázalo, že počet dosídlenců bude ještě nižší. K 1. květnu 1945 bydlelo v pohraničí 3 325 000 obyvatel, v březnu 1947 pohraničí obývalo 2 496 836 lidí, z čehož 161 848 bylo Němců. V roce 1952 byla v pohraničí o 19,8 % menší hustota než v roce 1930 [Slezák 2007: 383-385]

²⁶ [Inf. 5]

Poválečné pohraničí se stalo velmi heterogenní oblastí a obtížně se zde dosahovalo nové, stejnorodé společnosti s novými sociálními vazbami a hodnotami společného soužití. Problematický byl také odchod nových osídlenců, převážně ze zemědělských venkovských oblastí, zpátky do vnitrozemí. [Slezák 2007: 386] Pohraničí bylo po válce i v padesátých letech neklidným územím. Kromě morálně bezúhonných lidí se do něj stěhovali i kriminálníci a zlatokopové, kteří sem přicházeli s myšlenkou rychlého a nezákonného obohacení (využili například dosídlenecký příspěvek a vrátili se do vnitrozemí).

Fluktuace dosídlenců, násilná socializace společnosti, obavy dosídlenců z likvidace vlastnických vztahů k půdě a strach z možného návratu sudetských Němců i možného světového konfliktu [Slezák 2007: 393] nevytvářely ideální místo pro spokojený život v pohraničí.

Pohraničí bylo dosídleno lidmi bez vazeb k prostředí a bez kolektivní příslušnosti a soudržnosti. V literatuře se v tomto smyslu operuje s termínem „vykořeněnosti“. Lidé, živeni ideologií a v nichž doznívala nedávná válka, se vymezovali proti všemu německému, co v pohraniční krajině po Němcích zůstalo. Josef Scheybal v časopise Český lid například popisuje, jak dosídlencům připadaly domy „příliš německé“²⁷. Spousta vesnic v pohraničí zanikla kvůli nedostatečnému dosídlení, zřízení vojenského výcvikového tábora nebo později kvůli těžbě hnědého uhlí.

S odstupem času lze usoudit, že bývalé Sudety se nestaly laboratoří společenské obrody a předobrazem celého státu, jak bylo v plánu.²⁸ V prvních poválečných měsících se spíše staly laboratoří kriminálních živlů, krádeží a přetrvávající válečné atmosféry bezpráví.

²⁷ [<http://www.antikomplex.cz/genius-loci-kulturni-krajiny-sudetske-zvlaste.html>]

²⁸ [<http://www.antikomplex.cz/spolecnost-v-sudetech-po-roce-1945.html>]

V nesourodé pohraniční společnosti zůstávali i po transferu Němci, kteří zůstat museli, pokud byli odborníky, patřili do smíšených manželství či byli uznáni za antifašisty. K těmto starousedlíkům přibyli Češi z reemigrace z Ukrajiny, východního Polska, Rumunska, Maďarska a severní Jugoslávie, dále z Podkarpatské Rusi, Slezska a dalších zemí, Romové pak ze Slovenska. V roce 1948 až 1950 přibyli například Řekové a Makedonci po tamní prohrané občanské válce.

Lidé bez tradic a ustálených majetkových a dalších poměrů byli ideálním potenciálním voličstvem komunistické strany, sdílející étos nového začátku a revolučních změn, což se potvrdilo při volbách v roce 1946.²⁹

V pohraničí se komunistická strana ujala více než jinde kvůli absenci nebo slabé existenci tradičních institucí, jako je církev a spolky, nebyla zde vrstva velkých sedláků, chyběly vztahy mezi krajinou a lidmi a mezi lidmi samotnými navzájem, což komplikovalo vznik nového společenského života a vlastní identity. Pohraničí se označovalo za skomírající sociální organismus a po republice kolovaly zprávy o tom, že do pohraničí se „chodí za trest“.³⁰

Dodnes však některé sociální jevy dokazují, že pohraničí se se zbytkem republiky nesrovnalo a má svoje specifické problémy, jako je vyšší nezaměstnanost, nižší vzdělanost, nízká účast u voleb a popularita protestních či extrémistických politických stran.

V českém pohraničí nelze rozlišovat lidi na starousedlíky a „náplavu“, stejně jako v Novém Sedle lidé takto snad nikdy neuvažovali. Kvůli tomu, že náplava byli všichni občané, ani později (například v 80. letech) se nově příchozí takto neoznačovali.

²⁹ [<http://www.antikomplex.cz/spolecnost-v-sudetech-po-roce-1945.html>]

³⁰ tamtéž

O menším poutu ke krajině a k rodnému městu svědčí i vzpomínky na dobu, kdy se v Novém Sedle likvidovalo mnoho domů kvůli těžbě. Hlavní etapa bourání domů proběhla v 70. letech, kdy v Novém Sedle nejstarší dosídlenci bydleli přes 20 let, přesto nelze konstatovat, že by si k novému místu pro svůj život utvořili hlubší vztah. Svůj podíl na tom má zajisté i to, že na rozdíl od ostatních obcí Nové Sedlo nebylo zlikvidováno úplně, ale „jen“ jeho historická část i s centrem. Město na mapě zůstalo a lidé se v něm pořád konkrétně a hmatatelně pohybovali a žili v těsném sousedství. Nebyli rozptýleni do okolních obcí jako v případě Alberova či Jehličné, které zcela zanikly, tudíž se mohli v jedné obci pořád setkávat, bydlet, vzpomínat a zanechávat materiální stopy. Nemuseli se organizovaně scházet jako na srazu „Jehličňáků“, ale spojovala je každodenní interakce, pojilo je místo bydliště a ne pouze vzpomínky na místo bydliště.

Zároveň v Novém Sedle nežili po generace a neměli v něm usazené vzpomínky z dětství, a když už ano, tak rozhodně ne jejich rodiče. Absentovaly vzpomínky rodičů a prarodičů vztahované na určitá místa, a tím se ještě více podpořila vykořeněnost těchto rodin a minimální příslušnost k místu.

Od 70. let byl tento stav navíc podpořen tím, že do Nového Sedla častokrát nepřicházeli nové rodiny dobrovolně, ale spíše za prací – (například pracovali „na šachtě“), nebo za bydlením, ať už do nově postavených panelových domů, nebo rodinných domů se zahradou, které tu v té době byly k dispozici. Rozhodnutí nových obyvatel ale nebylo podepřeno jiným pozitivním vztahem k obci.

5.1.1 „Pozdrav z RVHP“

Pokud z důvodu historické vykořeněnosti nerozlišovali obyvatelé Nového Sedla mezi starousedlíky a „náplavou“, stalo se tak na přelomu 70. a 80. let, kdy v rámci RVHP byli povoláni pracovníci ze „spřátelených socialistických zemí“. Konkrétně šlo o Kubánce a později Vietnamce, pravděpodobně kvůli nedostatku zaměstnanců na sklárně.

O tom, jak se jejich působení projevovalo v malém městečku na západě tehdejšího Československa, vypovídají následující výroky informátorů:

„Způsobili docela poprask, narodilo se několik dětí, rozvedlo se několik manželství, no a tak“ [Inf. 1]

„A chudák Honzík.... Manželka tvrdila, že je to dítě jeho a pak přišla z porodnice a asi to fakt nebylo jeho, narodil se malej, úplnej černoušek. A to byl asi jedinej Kubánek, co to táhl s bílou (ženou), jinak opravdu všichni tadyty Kubáni chodili za těma sklárenskejma cikánkama“ [Inf. 7]

„A to když ses s těma Vietnamcema bavila, tak to bylo za odměnu, že mohli jet do Československa! To bylo něco, když je vybrali, že sem můžou jet! Ale už od začátku se projevily jejich obchodní sklony. Samozřejmě, chvílku dělali v těch fabrikách, ale pak vyjely digitálky – baterky, baterky do digitalek, chsete-, pak začali šít džíny, jakože levisky. A to všechno ještě za komančů“ [Inf. 5]

Nejčastějším modelem bylo, že muži pracovali na sklárně a jejich manželky, které za nimi přijely, doma šily. Tyto páry v České republice potom často zůstávaly, často se odstěhovali i jinam. Kubánci se z velké části museli vrátit zpátky na Kubu a je faktem, že z politického režimu měli strach nebo k němu byli nejvíce loajální:

„Ve svý době, ale ještě i v 90. letech po revoluci před Kubáncema říct, že je Fidele Castro kokot, tak prostě oni byli úplně hotový z toho. Oni měli

tak propláchej mozek, že když už jim tady nic nehrozilo, tak i tak se báli“
[Inf. 5]

Informátoři věděli pouze o dvou mužích, bratrech, kteří zůstali, protože se stihli před nařízeným návratem oženit

Přestože už jsou tyto události mnoho let pryč, informátoři na toto období vzpomínají rádi, různé události se staly vtipnými historkami a v neposlední řadě upomínkou tohoto období jsou děti ze smíšených vztahů a manželství, kterých je na tak malé město poměrně hodně.

5.2 Nové Sedlo jako město

Nové Sedlo se stalo městem v 19. století. Kromě statutu města je však zřejmých minimum atributů, které jsou pro města typické. V tomto případě mám na mysli zažitou představu, že město by mělo mít určitý počet obyvatel³¹, vyšší hustotu osídlení nebo poskytování zdravotnických, občanských, kulturních a vzdělávacích funkcí.

5.2.1 Občanská vybavenost

Nové Sedlo během období největší těžby (v 70. letech) přišlo o své historické centrum a dodnes absentuje náměstí. Tuto funkci supluje prostranství ohraničené budovou občanské vybavenosti postavené v téže době. Funkčně slouží k podobným účelům jako náměstí – jsou na něm lavičky, okolo dva obchody (vietnamská večerka, květinářství), městský úřad, pošta a městský dům Meteor [Obr. 4, 5, 6]. Veřejné kulturní akce se konají až na výjimky zde, na „našem náměstíčku“.

³¹ Do roku 2006 bylo podmínkou 3 000 obyvatel, pokud obec nedoložila, že už v minulosti status města měla.

„A vlastně z těch obchodů, co tady dřív bylo – drogérie, obuv, elektro, koberce, tak to má část Vietnamec, pak ta květinka a ve zbytku se dělají ty domácí práce. Začali se sem vozit takový ty věci z Německa. A tady ty obchody všechny zanikly. Všechny“ [Inf. 1]

Za socialismu byla likvidace a následné budování koncipováno tak, aby Nové Sedlo bylo soběstačné. Přes jeho menší velikost a počet obyvatel nebyla potřeba jezdit jinde, pokud pomineme například střední školy, učiliště nebo specializovanější lékaře. V centru města, kde je městský úřad, se od 70. let soustředily všechny služby (i obchod s nábytkem, elektronikou), jejichž sídla byla zčásti zbourána. Tato koncepce odpovídá socialistickému modelu měst, rozdělených podle funkce, kde jsou na jednom místě veškeré služby – občanská vybavenost, dále plochy určené k bydlení a průmyslové objekty, čili místa pro výkon zaměstnání. [Perlín, Klečková 2015: 8].

Oproti tomu v postsocialistickém období (hlavně v období 90. let) docházelo k úbytku komerčních podniků a Nové Sedlo se stalo pouze místem pro bydlení s tím, že to mají někteří obyvatelé blízko do zaměstnání. Přesto velké množství lidí dojíždí do větších měst okolo – Chodova, Sokolova, Karlových Varů, část do blízkého Německa. Obchody svým sortimentem neodpovídají spotřebě obyvatel, a proto je skoro až nutné jezdit nakupovat do větších měst. Tento vývoj by byl pozvolný, protože v 90. letech s podnikatelským „boomem“ bylo zakládáno mnoho firem a obchodů, které ale později zkrachovaly.

Nyní jsou v Novém Sedle tři obchody s potravinami, vietnamské večerky. Jedna je na sídlišti Sklárna a dvě ve staré části města. První z nich je v komplexu u městského úřadu a zahájení jejího provozu je vcelku nedávnou záležitostí, přesto je její sortiment asi nejširší a majitel ho neustále zvětšuje. Sám není z Nového Sedla, bydlí v Chebu a čeká až bude ve městě k dispozici rodinný dům. Druhá večerka je v budově,

kteřá byla postavena již za socialismu. Obchod je podle některých obyvatel zástěrkou pro jiné, nelegální aktivity, poloprázdný, s prodavačem překvapeným z toho, že někdo vešel dovnitř.

„Kdykoli jsme si tam šli něco koupit, sledoval nás mezi regálama. Občas jsme ze srandy předstírali, že kradem.“ [Informátor 4]

„Chodili tam lidi ze začátku, pak se tam začali scházet bezdomovci. A hlavně pak to začalo, že má prošlý zboží, špína, smrad a jde vidět, že to zboží tam se netočí, takže si myslíme, a to není jen můj názor, že jede v něčem jiným“ [Inf. 7]

V budově městského úřadu se nachází malý obchod se zbožím dovezeném z Německa. Cestou k nádraží je pizzerie bez posezení, která jídlo pouze rozváží nebo si jej mohou lidé vyzvednout u okénka. Donedávna fungovala kavárna Hanka, uzavřena z důvodu malé návštěvnosti. Během posledních let skončil i provoz pekárny.

5.2.2 Kultura a volný čas

Podobně jako občanská vybavenost, bylo i kulturní vyžití během socialismu dostatečné. O to se postaral stát svým paternalistickým přístupem skrze průmyslové podniky, které sehrály v této oblasti klíčovou roli.

„Hlavně sklárna a šachta, ty to tady celý dotovaly – kulturu, i to sídliště.“ [Inf. 2]

Ústředním centrem zábavy byl Hotel [Obr. 14], který patřil sklářskému podniku. Konaly se zde zábavy a diskotéky pro dospělé, dětské dny a maškarní bály pro děti, sídlily zde různé kluby - rybářské, dívčí, dále různé kroužky a také pionýr a jiskry. Svého času byl tak známý, že na zde pořádané zábavy jezdili i lidé z okolních obcí, kteří využívali možného ubytování v horním patře.

„V Chodově se o Sedle mluvilo spíš pozitivně – za první se sem jezdili lovit holky, protože tu bylo docela přeholkováno v té době a byly tady dobří hospody a nechodili sem moc policajti do putyk.“ [Inf. 5]

Kromě Hotelu fungovalo mnoho dalších hospod a restaurací. V městském domě Meteor sídlily hned čtyři restaurace různých cenových kategorií.

Porevoluční ekonomické změny, hlavně privatizace a vznik tržního hospodářství, zahýbaly s Novým Sedlem i kulturou v něm. Ačkoliv se tak nestalo ze dne na den, kulturní dění během 90. let začalo upadat. Sklárna objekt Hotelu v 90. letech nabídla k odkoupení člověku, který ho měl už předtím v pronájmu. Ten kvůli vysoké ceně nabídku odmítl. Na několik let kulturu vystřídal obchod s potravinami a od té doby Hotel stále chátrá. Nyní je v soukromém vlastnictví. Nikdo neví, co s ním bude dál a nemá daleko k demolici. Na bývalém podiu jsou uskladněny stavební stroje, okna jsou vysklená a vzhledem k umístění u hlavní silnice nevytváří dobrý dojem.

Se stejným osudem se setkala sklářská vila, jenž stála v městském parku. V 19. a z větší části i 20. století v něm sídlilo ředitelství, poté se postavili kanceláře v areálu sklárny a ve vile byly obchody, byty a mateřská škola. Pro sklárnu bylo nevýhodné nadále vilu vlastnit a pro velmi vysokou prodejní cenu ji nemohlo odkoupit ani město. Od roku 2003 do roku 2013 chátrala a centrum města tak poskytovalo útočiště a střechu nad hlavou bezdomovcům. Poté se městu podařilo objekt odkoupit. Byla již v tak špatném stavu, že nezbývalo nic jiného než demolice. Na jejím místě by se v nejbližších letech měl postavit domov důchodců.

V 90. letech fungovala restaurace/bar Svazarm, kde se pořádaly různé akce, například dětské dny, pálení čarodějnic, diskotéky. Po změně majitele název zůstal stejný, ale návštěvníci se proměnili – klientelou se stali především bezdomovci a „jiné pochybné existence“. [Inf. 1]

„Vidíš, jak to tu funguje, je mi 23, nemám v Sedle s nikým problém, ale do Svazarmu bych nikdy nevlezl, což je vlastně oficiálně hospoda, protože se bojím, že bych dostal něčím po hlavě (smích)“ [Inf. 8]

„No, takže po revoluci v 90. letech ještě chvílku dobrý, ale pak to začlo upadat. Zahradnictví³² se prodalo, takže se to zavřelo, hospoda se zrušila, ze Svazarmu se stal pajzl, Metík³³ je kopačkovskej, Hotel se taky zavřel, šlo to všechno do prdele tady. Tady nemáš kam si jít sednout“ [Inf. 7]

V současnosti je důležitým tvůrcem kulturního vyžití fotbalové hřiště³⁴, fotbalový tým a k nim příslušející Meteor, kam chodí převážně fotbalisté a fotbaloví fanoušci. Pokud neproběhne nějaká akce pořádaná městským úřadem, do Meteoru ostatní obyvatelé téměř nechodí, protože *„je to taková uzavřená komunita a málokomu se tam chce jít.“* [Inf. 4] Někteří by raději šli do „cikánské“ Bamboochy.

Organizaci kulturních akcí po revoluci dočasně přezvali někteří občané, jako v případě Hotelu, nebo spolky. Jedním z významnějších bylo Sdružení dobrovolných hasičů, jejichž současnou absencí podle mnohých město velmi trpí. Sdružení organizovalo například dětské dny nebo pálení čarodejnic³⁵. Někteří tyto akce velmi postrádají a jiní nikoliv, jelikož jsou zvyklí kvůli všemu jezdit do okolních měst a toho, že tyto „klasické“ akce absentují, si ani nepovšimnou. V opozici je však paní starostka a vedení města: *„Je toho hodně, já říkám, že si každý může vybrat jak z kulturních, tak sportovních akcí“* [Starostka]

Kulturní akce nejvíce cílí na obyvatele v důchodovém věku a děti do deseti let, sportovní akce jsou výhradně fotbalové. Rubrice „Sport“

³² Dům, ve kterém bylo zahradnictví a později v jeho další části hospoda.

³³ Meteor

³⁵ [<https://www.facebook.com/groups/338332640856/permalink/10155428870020857/>]

(respektive „Fotbal“) je v Novosedelských listech věnována zpravidla jedna strana z celkových šesti až osmi.

Kulturní vyžití v Novém Sedle utrpělo transformací typickým způsobem. Během socialismu byl nejdůležitějším hospodářským odvětvím průmysl a některá města byla svou existencí navázána na něj, byla tzv. monofunkční. V Novém Sedle byly dominantní průmyslové podniky hned dva. Kulturní dění (a nejen kultura, ale i zaměstnání, bydlení, obyvatelstvo) bylo tak často přímo organizováno jimi nebo alespoň v prostorech k nim přináležejících. V porevolučním období deindustrializace, privatizace a s polohou v periferní oblasti s nízkým ekonomickým růstem tak není divu, že bylo zasaženo i kulturní dění.

5.2.3 Veřejná prostranství³⁶

Kromě absence náměstí lze sledovat nefunkčnost veřejného prostoru. V tomto případě veřejným prostorem nechápu pouze dané stavby s volným prostranstvím, ale nehmotnou, sociálně a kulturně vytvářenou podobu veřejného prostoru. Nejobecněji je z tohoto pohledu veřejný prostor definován jako místo pro setkávání lidí a různých skupin lidí [Matějů 2003: 228]. Mezi taková místa v Novém Sedle patří dále městský park a rybník Velká Anna [Obr. 20]

V souladu s celorepublikovým vývojem se i komunální politici v Novém Sedle snažili pozvednout a revitalizovat veřejné prostory kvůli posílení reprezentativnosti obce, což v konečném důsledku má umožnit jejich užívání pro kulturní, společenské, sociální a další aktivity obyvatel a návštěvníků [Perlín, Klečková 2015: 8].

³⁶ Veřejným prostranstvím jsou „všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru.“ [<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>]

Perlín a Klečková vymezují hlavní typy náměstí dle funkce. Prvním je dopravní, kterou Nové Sedlo naprosto postrádá, protože do prostoru „náměstí“ lze vyjít jen po schodech. Druhá funkce je náměstí jako park, slouží k relaxaci a odpočinku, což je opět obtížně znatelné, jelikož je zde minimum travnatých ploch. Minimálně splňuje třetí funkci – trhovou, kdy jsou na náměstí stánky a obchody. V případě Nového Sedla jsou to obchody dva a stánky jen při výjimečných příležitostech. Poslední je funkce reprezentativní, kdy je náměstí přirozeným centrem, což dost možná Nové Sedlo splňuje, ale naprosto uměle, protože není jiná možnost – další takové místo podobné „našemu náměstíčku“ není. [Perlín, Klečková 2015: 9]

Výsledek úprav v některých případech působí poněkud kontrastně k celkovému prostředí a sociálnímu kontextu, ať už jde o podchod [Obr. 8] pod kolejemi ze staré zástavby do parku, který je vymalován modře s obrázky z podmořského světa, nebo o kašnu v parku, dříve zarostlou křovím a plnou odpadků. Dnes je zrekonstruovaná, v noci svítí a problikává různými barvami.

Dalším důvodem těchto úprav bylo omezení kriminality: *„Od podchodu u městského úřadu ke kašně je, co by kamenem dohodil. Dráha letu snad 300 metrů. Klikatými chodníčky pod pláštěm černé noci, velice nebezpečná záležitost pro chodce. Na základě rozhodnutí našich radních města to budou mít vandalové, násilníci a feťáci o dost složitější... Přejeme si, aby se městský park stal jednou z dominant města.“* [Novosedelské listy 2/2016]

Park [Obr. 12], oddělující starou a novou zástavbu, by mohl být místem pro setkávání a relaxaci, ale je povětšinou liduprázdný. Lidé tudy prochází, pokud jdou z nebo na nádraží, do samoobsluhy u sídliště a pouze zlomek obyvatel se tu skutečně setkává a využívá park k jeho

účelům. Jde spíše o „veřejnou zahradu“ obyvatel sídliště, kteří svou zahrádku nemají v zahrádkářské kolonii. Za tmy velká část lidí raději park obchází po chodníku u silnice, než aby šla skrz.

„No, nejhorší je jak je to tam situovaný, ty jdeš z toho sídliště a je tam park a u něho ten tunel, v tom parku je tma a jsou tam feťáci a musíš jít jenom tím tunelem“ [Inf. 4]

V 90. letech, kdy se v Novém Sedle uzavřelo mnoho podniků, zůstala venkovní veřejná prostranství dominantním podílem veřejné sféry. Ty nejsou zcela funkční. Většina obyvatel je využívá k přemístění z bodu A do bodu B, nevyskytují se na různých místech „jen tak“ jako děti a teenageři. Venkovní veřejný prostor nic nenabízí, se zjevnou industrialitou a architekturou, která je otiskem socialistické minulosti, ani estetický zážitek.

„Ta stará část tady není špatná, akorát tu není nic, no, úpadek všeho“ [Informátorka 1]

„Vždycky bylo to Sedlo v něčem horší než ty okolní města. Nic se tu nedalo dělat, že jsem pak jezdil každé víkend pryč, abych nebyl v Sedle. To byla noční můra být celý víkend tady.“ [Inf. 9]

Posledním významnějším veřejným prostorem je přírodní koupaliště Velká Anna, bývalý důl. V 70. letech byl zatopena a využíval se v letních měsících na koupání. Byly zde převlékárny, stánek s občerstvením a lavičky. Jezdili sem lidé i z okolních obcí. Poté co stánek vyhořel a převlékárny někdo využil jako zdroj obohacení a odnesl kovové části do sběru, se obnova už neuskutečnila. Stále více byla voda znečišťována. V roce 2010 prošla revitalizací, voda vyčištěna, vybagrovalo se dno a upravily se břehy. Informátoři vzpomínají, že onoho léta byla pak hojně využívána. Poté se však vše vrátilo do starých kolejí a voda byla opět špinavá. Velkou Annu využívá už jen zlomek obyvatel a stejně jako ostatní veřejné prostory – většina občanů tam nechce chodit „kvůli

cikánům“. Hlavními návštěvníky jsou rybáři a mládež, využívají odlehlejší místo k jiným aktivitám, než k jakým Velká Anna původně vznikla.

„Já si pamatuju ještě jako dítě, že jsme hodně chodili plavat na Annu večer a dneska už by tam nikdo večer nešel si zaplavat, protože tam máš strach jak se tam schází tadyhlety tlupy“ [Inf. 1]

Problém špatné funkčnosti veřejného prostoru má dva aspekty a je těžké rozklíčovat, který je jakého důsledkem. V Novém Sedle je kulturního dění a volnočasových aktivit skromně, proto mnoho obyvatel za tímto jezdí do jiných měst. Ve veřejném prostoru pak lze vidět více těch, kteří si nemohou dovolit dojíždět, a protože veřejný prostor nic nenabízí, využívají tyto obyvatelé prostor po svém (narušování veřejného pořádku, konzumace alkoholu a návykových látek, ničení městského majetku), což odsuzují dojíždějící a zpětně jim to potvrzuje, že v Novém Sedle svůj volný čas trávit nebudou.

J. Gehl rozlišuje typy venkovních aktivit ve veřejných prostorách ve vztahu k materiálnímu prostředí. Nezbytné aktivity jsou nutné, po všech účastnících jsou vyžadovány. Jsou jimi cesty do práce, do školy, nakupování a různé vyřizovací pochůzky. Materiální prostředí na ně má jen mírný vliv, účastníci zkrátka nemají na vybranou. Další aktivity jsou volitelné, které účastníci provozují, jen když chtějí a umožňuje je místo a čas. Patří mezi ně procházky, pozorování okolí, posezení na lavičkách. Musí být vhodné počasí a místo a jsou závislé na materiálních podmínkách. [Gehl 2000: 11- 14]

Materiální kvalita prostoru tedy determinuje, co se bude dít. Pokud jsou veřejné prostory nekvalitní, lidé budou dělat jen to, co je nutné. V případě kvalitních veřejných prostor budou lidé vybízeni k tomu, aby zde trávili čas. Výsledkem jsou společenské aktivity, které závisí na přítomnosti ostatních lidí, kteří se pohybují na určitých místech. [Gehl 2000: 14-15]

Přestože v Novém Sedle architekti a projektanti vytvořili pro společenské aktivity hned několik veřejných prostranství, nejsou pro ně vhodné podmínky. Omezená funkce veřejného prostoru v Novém Sedle tak není dána nedostačujícími materiálními podmínkami, ale spíše těmi společenskými.

5.3 Paneláčníci a baráčníci³⁷

Sídliště a stará zástavba leckdy fungují v myslích obyvatel Nového Sedla jako esenciální binární opozice, navzájem se vymezující, hlavně ze strany obyvatel rodinných domů.

Vymezování „baráčníků“ oproti „paneláčníkům“ nefungovalo vždy, ačkoliv pojmy označení přetrvávají už od doby, kdy se panelové domy postavily. Rozlišení v těchto kategoriích používaly za socialismu především děti, u dospělých tyto kategorie zřejmě pozbývaly význam. U dětí sloužily k vymezení území pro hry, které bylo pro obě skupiny oddělené, avšak s propustnými hranicemi, které skupiny dětí tajně překračovaly a škodily si například ničením bunkrů.

„Vadilo nám, když sklářeňáci třeba přišli na naše teritorium“³⁸
[Respondetka 1]

Proměna nastala po změně režimu v roce 1989, která s sebou nesla změnu ve vzorcích osídlení jako je úpadek sídlišť, suburbanizace či zvýšenou mobilitu v oblasti bydlení. Sídliště se ve větší míře stala domovem pro hůře sociálně a ekonomicky situované obyvatelé a jejich koncentrace se zvyšovala přechodem bytů do rukou soukromníků, kteří s byty mohli nakládat dle své vůle. Často tak své byty pronajímali a sami

³⁷ [respondetka 1] Výrazy označující obyvatelé Nového Sedla podle jejich místa bydliště.

³⁸ Výraz „sklářeňáci“ lze brát jako alternativní výraz k „paneláčníkům“, protože panelovému sídlišti se jinak říká „sklárna“

zahájili stavbu rodinných domů v okrajové části města nebo se přestěhovali do některého z volných rodinných domů, které byly a jsou na prodej v Novém Sedle jen zřídka.

Od těchto událostí vymezení „baráčníků“ od „paneláčníků“ nabralo jiného smyslu, a to nejen u dětí. Konstrukce hranic „my“ a „oni“ byla a je důsledkem místa bydliště, sociálního, ekonomického a kulturního kapitálu lidí a posilována reprodukcí samotných obyvatel a nevědomě i vzdělávacími institucemi.

V Novém Sedle jsou dvě mateřské školky, v období socialismu byla jedna městská (dnešní Masarykova ulice) a druhá podniková (v ulici Sklářská). V roce 2013 byly sloučeny pod jednu příspěvkovou organizaci. Díky spádovosti a zvyku chodí děti ze sídliště do mateřské školky na „sklárně“ a děti ze staré zástavby do školky v Masarykově ulici. Toto rozdělení přetrvává i na základní škole, kdy „paneláčníci“ zpravidla chodí do „áčka“ a „baráčníci“ do „béčka“, i když to není pravidlo. Většina informátorů, s nimiž jsem na téma mateřských školek hovořila, měla názor, že mateřská školka na „sklárně“ má horší pověst.

„Ve školce jsem neměl žádnýho cikána, všechny jsem je potkal až v první třídě“ [Inf. 4]- chodil do mateřské školy v Masarykově ulici

„V první třídě už třeba propadla u nás holka, ve druhé třídě další, ve třetí k nám propadli dva lidi, který se oba jmenovali stejně. Jeden z nich odešel asi za měsíc do zvláštní školy³⁹, druhý to s náma dotáhl do sedmý. Ono se to pak vlastně takhle odfiltrovalo a my jsme vlastně už v osmý třídě měli jen dva cikány ve třídě. Ale jeden byl jen poloviční cikán a ten druhý normální.“ [Inf. 8]

³⁹ Součástí novosedelské základní školy jsou i třídy se speciálním vzdělávacím programem. [http://www.zs-mestonovesedlo.cz]

„Áčko mělo vždycky horší prospěch, měli tam víc průserů, víc sprostých lidí k učitelům, víc lidí, co propadali, který vyšli už z osmý třídy a tak, takže to bylo rozdělený, no“ [Inf. 4]

Bohužel byla ovlivněna i úroveň výuky na základní škole. Docházelo k častým kázeňským prohřeškům ze strany některých žáků do takové míry, že se nechali strhnout i ostatní. Většina informátorů, navštěvujících novosedelskou základní školu od roku 2000, říká, že by svého potomka do této školy nikdy nedali, pokud tedy nemají v plánu se odstěhovat.

„Tady základka v týhle době (okolo roku 2007), to byla fakt masakr. Tam se děly hrozný věci, no. Nadávalo se tam učitelům, řvali tam na všechny, učitelky brečely, odcházely z hodin, dělali jsme jim naschvály prostě. Já vůbec nevím, jak je to možný, ale ono se to prostě vůbec dlouhodobě neřešilo. Vůbec to tam nějak nezvládali ukočírovat“ [Inf. 8]

5.4 Sídliště jako místo úpadku?

Panelové sídliště, přestože není příliš rozsáhlé, představuje bydliště pro 2/3 obyvatel Nového Sedla. Na svém místě nahradilo sklářskou kolonii a jeho výstavba započala v roce 1969 a pokračovala do roku 1977. Pro velkou část lidí, kteří přišli o domov kvůli bourání pro těžbu, se stalo novým domovem. Kromě těchto lidí zde bydlely rodiny, jejichž příslušníka zaměstnávala sklárna nebo šachta, které patřil jeden z domů.

„Ta sklárna (sídliště) dřív vypadala jinak, bylo to tam slušný, čistý, i když to byly takový ošklivý šedivý paneláky, kdežto dneska prostě je to už o něčem jiným“ [Inf. 7]

„Víš co, to sídliště bylo divný vždycky, já si pamatuju jak mi jako malý kradli cikáni kočárek“ [Inf. 9]

Sídliště čítá 11 domů vklíněných mezi sklárnou, nádražím, novou průmyslovou zónou a parkem. Mezi ostatní budovy patří samoobsluha, chátrající budova bývalého Hotelu, relativně nově postavená budova bez využití a hospoda Bamboocha, která je známá romskými setkáními. Společně s MD Meteor posilují nebo jsou důsledkem rozdělení mezi sídlištěm a starou zástavbou, protože do Bamboochy chodí převážně obyvatelé sídliště.

Sídliště vypadá na první pohled čistě a bezproblémově, ale obecně se o něm mezi obyvateli hovoří jako o problematické lokalitě – je označováno jako *Bronx*, *ghetto*, *Chanov* a dalšími typickými výrazy pro lokality s koncentrací osob ohrožených sociálním vyloučením.

Kořeny těchto problémů můžeme hledat opět po revoluci, kdy sklárna začala prodávat své byty. Tyto byty většinou koupili lidé, kteří v nich dosud bydleli v nájmu. Poté docházelo k tomu, že je prodali dalším zájemcům a odstěhovali se jinam. Druhotní majitelé zůstali majiteli ve velké míře až doposud a byty pronajímají. Z nich je klíčový vlastník celého domu, zrekonstruoval ho, nastavil nájem vyšší než je ve městě průměr a jako nájemníky si vybírá rodiny ohrožené sociálním vyloučením nejspíš kvůli doplatkům na bydlení. Dále bylo v Novém Sedle několik „cikánských baráků“, kde bydleli převážně Romové.

„Ten barák třeba dřív neměl ani dveře, protože je spálili“ [Inf. 4]

Vedení města tyto domy koupilo, Romy vystěhovalo a nabídlo jim městské byty na sídlišti. Rodinné domy teď patří již novým rodinám.

„Tady v té starý části už teďka tolik cikánů není, vlastně jenom jeden barák“ [Inf. 7]

Právě koncentrace Romů na sídliště posiluje negativní náhled na něj a v průběhu času stále sílí. Oficiální pohled města se však s pohledem občanů rozchází. Město považuje všechny problémy ve městě

překonané, situaci na sídlišti běžnou, srovnatelnou s jinými v ostatních městech. Navíc 90 % domů není ve vlastnictví města (celkově město vlastní 122 bytů nejen na sídlišti), tudíž se zodpovědnost za tamější pořádky přesouvá od města k vlastníkům. Dva domy pronajímá soukromá společnost Nové Sedlo s.r.o. se sídlem v Ústí nad Labem, další domy jsou spravovány SVJ (společenství vlastníků). Pro nájemníky městských bytů jsou vytyčeny podmínky⁴⁰, které musí splňovat a město trvá na jejich dodržení, „*aby se z toho nestala nějaká sociálně vyloučená lokalita*“ [Starostka]. Starostka města tak sídliště neoznačuje, díky čemuž chce nejspíše zabránit sebenaplňujícímu se prorocství, nicméně tento přístup může zabraňovat účinnému řešení problému. Přesto je velmi frekventovaným názorem ze strany obyvatel staré zástavby, že na sídlišti je lepší nechodit, když není potřeba.

„Hele, kdyby mě tamtudy (přes sídliště) nevedla cesta do práce, tak tam nechodím“ [Inf. 5]

„Máma mi zakazovala tak do třetí, čtvrtý třídy chodit si hrát za kámošema na sídliště a mohl jsem si tam chodit hrát třeba jenom když ona šla za nějakou kámoškou, co bydlela tam.“ [Inf. 9]

Dle starostky na sídliště není důvod chodit, přestože donedávna tam byla největší prodejna s potravinami, okolo sídliště se jde na vlakové nádraží nebo jen na obyčejnou návštěvu k přátelům⁴¹. Vlakové nádraží [Obr. 17, 19] zapadá do architektonického celku k panelovému sídlišti, bylo postaveno ve stejnou dobu a taktéž se nad ním stahuje v myšlenkách obyvatel aura nebezpečí a nepříjemných pocitů. Tento problém se vyřešil tím, že se uzavřela v hale pokladna, pár let poté celá hala a jízdenky

⁴⁰ Podmínkami pro získání pronájmu městského bytu je bezdlužnost vůči městu a trvalé bydliště na území Nového Sedla.

⁴¹ Informátorka si například raději zvala své přítelkyně ze sídliště na návštěvu k sobě domů (rodinný dům ve staré zástavbě), než aby musela chodit na sídliště.

se kupují přímo ve vlaku. Ačkoliv se situace zlepšila, i tak považují obyvatelé podchod [Obr. 18] u nádraží za nebezpečný [Strategický plán rozvoje města Nové Sedlo na období 2016-2020: 55].

„Ale teď už je to lepší, teď tam máš už jenom ten průchod, dřív si šla přes halu a v tý bylo třeba přes 12 cikánů, takovejch těch horších cikánů, takovejch těch sviní. To byl zas obrovskej problém s kterým se nic nedělalo, protože tady v Sedle se tadyty problémy řeší hrozně dlouho. „ [Inf. 4]

Zároveň v Novém Sedle současně plošně nepůsobí žádná nezisková organizace, která by se problémem sociálního vyloučení zabývala, kromě organizace, jež jedno týdně poskytuje služby dluhového poradenství.

Kvůli špatné situaci na sídlišti a nedostatku rodinných domů se na pozemcích na okraji města směrem k Sokolovu začaly stavět nové domy. Je až s podivem jak rychle. Samotné informátory tento rychlý vývoj udivuje. Dalším místem pro odchod bývalých obyvatel sídliště je „hornická kolonka“, jejíž domy „šachta“ poslední roky rozprodávala.

V Novém Sedle se uplatňují stejné principy geografické sociální exkluze jako v jiných městech v České republice. Kvůli představě etnické homogenity jsou Romové soustředováni do stejné lokality. Nejde zde o ulice, na to je Nové Sedlo rozlohou příliš malé, ale o domy vlastněné městem. Když přišel čas na to, aby se tyto domy staly reprezentativnějšími, prodaly se soukromníkům, kteří je opravili a Romům byly nabídnuty byty jiné, na sídlišti. V Novém Sedle je již pouze jeden dům ve staré zástavbě, který by byl převážně romský. Za to se zvyšuje koncentrace Romů na sídlišti, čemuž nenapomáhá jen město, ale i "menší" obchodníci s chudobou.

Důvody, proč tyto lokality město vytváří, mohou být různé. Ať už se snaží v dobrém udržet jejich domnělou kulturu a sociální sítě, propojující “jejich komunitu“, nebo se snaží koncentrovat tyto rodiny na jedno místo za účelem nižší ekonomické nákladnosti (a v případě Nového Sedla také viditelnosti, protože návštěvník-turista Nového Sedla rozhodně nepůjde na sídliště a tamější obyvatelé o těchto problémech ví, poněvadž je zakouší každodenně). [Růžička 2006: 119-121]

Za těmito praktikami se skrývá snaha o purifikaci prostoru, zbavení se domněle esenciálně odlišného, což má upevňovat sociální kontrolu a kulturní řád. [Růžička 2006:128] Kvůli tomu, že jsou Romové koncentrováni na sídliště, je velkou částí obyvatel města bráno celé jako romské/špinavé/nenormální a jsou mezi těmito dvěma skupinami vytyčeny citelné prostorové i sociální hranice. A to i přesto, že sídliště je z větší části obýváno lidmi, kteří nejsou Romové ani nemají nízký socioekonomický status.

Na vnímání sídliště z pohledu obyvatel Nového Sedla sehrává důležitou roli i fakt, který zmiňoval již Musil a kol. (1985), mezinárodní výzkum RESTATE (Musterd a van Kempen 2005) a Barvíková (2010). A sice ten, že lidé zvenčí (outsideri) hodnotí sídliště více kriticky než jeho obyvatelé (insideri). [Barvíková 2010: 61] Ačkoliv tento jev nelze univerzálně vztahovat na všechna sídliště v různých městech, v Novém Sedle platí.

5.4.1 „Takhle se tady sfoukáváme“⁴²

Kapitola o uživatelích návykových látek měla být původně pouze součástí jiné, obširnější. Během výzkumu se však ukázalo mnoho souvislostí a získala jsem spoustu informací o této skupině obyvatel, že ačkoliv rozhodně není informační repertoár vyčerpávající, považuji ho jako za

⁴² [<https://www.youtube.com/channel/UCspHWD6U2VuAaajsUplrORQ>]

dosti široký, ba i s prostorem související. Bohužel pro lepší zorientování se v tomto tématu mi chyběl čas, ale také odvaha. Většina informací tak nepochází přímo z mnou provedeného zúčastněného pozorování, ale ze zážitků informátorů.

Název kapitoly vychází ze série videí (*Nové Sedlo Reality Show*), jenž se objevila na serveru youtube.com. Zachycují uživatele návykových látek na různých místech Nového Sedla. Upozornil mě na ně informátor v průběhu výzkumu a právě citovaná věta byla vyřčena jedním obyvatelem Nového Sedla a jeho celá promluva je ve zremixované úpravě na youtube.com taktéž dostupná⁴³. V Novém Sedle, zvláště u mladší generace, tato videa byla vcelku oblíbená a později se jejich „hlavní postava“ Mauglí dostal i do širšího povědomí nejen v Karlovarském kraji. Na začátku tohoto roku byla po zadání do prohlížeče youtube.com „Nové Sedlo“ tato videa na prvních místech.

Všechny veřejné prostory jsou z pohledu obyvatel prostoupeny Romy a uživateli drog. Na příkladu rybníka Velké Anny toto lze demonstrovat. Z ideálního odpočinkového místa za socialismu se z tohoto místa stalo místo, „kam se nechodí, protože na parkovišti poblíž stojí večer auta, ve kterých se drogy užívají, a to samé na lavičkách na březích“. Místem s podobnou pověstí je i park „u sklárny“, což lze vidět i na zmiňovaných videích.

„Ale je zajímavý, že opět tadyto se vyskytuje zas na tom sídlišti. Třeba tady v tý starý části o tom nevim, že by tady bylo nějaký feťácký doupě“
[Inf. 7]

„Většinu dealerů, co znám, tak bydlí na Sklárně.... Prostě když potřebuješ nějaký drogy, tak jdi na Sklárnou. Tam se prodává všehočut.“ [Inf. 4]

⁴³ [<https://www.youtube.com/watch?v=5OJgw7RFKnk>]

Dalšími místy, kde se uživatelé návykových látek zdržují, jsou různé byty v panelových domech. Zároveň jsou z větší části dealeři Romové, ale drogy sami nevyrábí, pouze distribuují. V tomto ohledu je Nové Sedlo zásobováno převážně nedalekým Chodovem (hlavně se to týká marihuany), kde se drogy vyrábí. Poté z Karlových Varů a dalších měst. Tito dealeři jsou nejspíš nevýznamní či skrytí, tudíž unikají percepci policie. Jedinou represí ze strany policie byly testy na drogy pro řidiče, kdy „během půl roku šest mejch kámošů a známých přišlo o papíry kvůli tomu, že řídili zhulený“. [Inf. 9]

„Jeden čas jsem si mohl na Sklárně vybrat třeba z deseti a víc lidí, kde si vyřešit (koupit trávu)“ [Inf. 4]

Kromě marihuany se v Novém Sedle hojně objevují i tvrdé drogy, zvláště pervitin. S vyšším výskytem drog na sídlišti se pojí i smutná skutečnost, že děti ze sídliště začínají s kouřením marihuany často i před patnáctým rokem života (v Komunitním plánu sociálních služeb Nového Sedla se počítá už s pětiletými dětmi experimentujícími s nejdostupnějšími drogami – alkohol, cigarety, marihuana⁴⁴).

Užívání drog také souvisí s trestnou činností, zejména majetkovou. Nejčastěji jsou to drobné krádeže, krádeže kabelů, nafty, poškozování veřejného majetku, vykrádání zahrádek a sklepů⁴⁵. Zdaleka nejvíc většinu obyvatel trápí konzumace alkoholu a omamných látek na veřejnosti, protože je to nejvíc zřejmé a obávají se mravních důsledků například u svých dětí.

Proč není drogová problematika více řešena je nespíš dáno tím, že je na první pohled skryta. Pře prodej drog není tolik výrazný jako jejich výroba, která je rozpoznatelná snadněji a zvláště ve stísněných podmínkách sídliště.

⁴⁴ [https://www.mestonovesedlo.cz/mesto/komunitni-plan-socialnich-sluzeb/]

⁴⁵[https://www.mestonovesedlo.cz/mesto/komunitni-plan-socialnich-sluzeb/]

5.5 Industriální krajina

Sociálně a prostorově ukotvená krajina podle Rodmana představuje obsah i kontext, je vždy vyjednávaná a materiální a je žitým světem ve fyzické normě. Dle Hirsche krajina vzniká jako sociální proces. Promítají se do ní historické, sociální a kulturní lidské zkušenosti. Dále je politická, protože v ní probíhá neustálé vyjednávání významů, které připisujeme místům, skrze která žijeme. [Křišťuf, Zikova a kol. 2015: 10-13] Přístup ke krajině jako k politiku potvrzují neustálé otázky, kdo kdy kudy chodí, co má být viděno a co nikoliv, jak se má co vidět a číst. [Gibas, Pauknerová 2009:136]

Post-industriální krajina je podle Gibase a Pauknerové někde mezi nostalgií a úzkostí. Nostalgie ze starých fotografií, webových stránek či turistických průvodců. Úzkost vyvstává z obav lidí z opuštěných, špinavých, rozpadajících se industriálních prostor. Tyto vlastnosti industriální krajiny se navzájem střetávají, například v případě chráněných industriálních objektů, které materializují minulost a s kterou nás jakoby mohou spojit. Industriální nostalgie se pojí se zvláštní posedlostí, související s postmoderní vykořeněností. [Gibas, Pauknerová 2009: 140]

Tento jev je popisován v souvislosti s kladenským Poldi, kde se dle Gibase návštěvník vědomě oddává pocitům zmaru při obdivování industriálních ruin. Pro někoho esteticky zajímavé, dobrodružné a romantické se jiným může zdát děsivé, špinavé, nebezpečné nekontrolované. [Gibas, Pauknerová 2009: 140]

Řešení této situace je zjevné a již několik let zaběhnuté – revitalizace, rekonstrukce, regenerace. Návrat industriálního prostoru zpátky k městu, které jakožto moderní, aspiruje k tomu, aby bylo plně pod kontrolou

a zbaveno všeho nemístného – hrozivého, narušujícího, odporného.
[Gibas, Pauknerová 2009: 140]

Díky těmto řešením se zdá jakoby se industriální objekty a prostory komercializovaly – uskutečňují se výlety a zájezdy, pořádají se akce, organizují výstavy, tak jako v kladenském Poldi nebo v areálu Dolních Vítkovic.

V Novém Sedle a vůbec na Sokolovsku je industriální krajina rozdělena ve smyslu funkčnosti. Krajina, která posloužila a lidé z ní vyňali její bohatství (nejen ve smyslu nerostných surovin, ale i kolektivní paměti a artefaktů), je revitalizována a je jí dáván nový smysl. Jak jsem již zmiňovala, stává se z ní krajina pro rekreaci – golfové hřiště, koupaliště, parky. Je až groteskní, že většina lokalit pro odpočinek na Sokolovsku vznikla snahou zakrýt důlní činnost.

Dalším typem krajiny je ta, ve které ještě nebyla ukončena činnost, přestože se například v případě lomu Jiří – Družba kalkuluje s rokem ukončení těžby. Okolo lomů jsou vytvořeny náspy, vysázeny stromy a postaveny ploty s upozorněním „*Vstup zakázán*“ tak, aby jejich zachycení okem návštěvníka nebylo snadné. Ale jejich skrytí není možné ze všech úhlů a vzdáleností, tudíž pohled na ně je pro běžného obyvatele každodenní záležitostí a pro návštěvníky nezaplatěnou senzací, která je ovšem nejspíše dočasná než vznikne další jezero.

„Vždycky když přijede návštěva z Moravy, tak je vždycky musíme vzít podívat se na šachtu“ [Inf. 5]

Sokolovsko je prosyceno odkazy na vlastní industriálnost, což je zajisté dáno počtem zaměstnanců v průmyslu, tím, že největší zaměstnavatel je Sokolovská uhelná a.s., která je zároveň stvořitelem či alespoň sponzorem mnohého kulturního dění.

Důkazem provázanosti města s průmyslem je beletristická kniha *Sokolov* od Lukáše Beneše, která popisuje Sokolov povětšinou kriticky do takové míry [Beneš 2015], že jí místní samospráva zakázala prodávat dále v infocentru.⁴⁶ Ačkoliv je kniha o Sokolově, lze ji vztáhnout i na okolí.

„Zajímavá sokolovská krajina je navěky zničena hnědouhelnými doly nelidských rozměrů... Jakýkoliv pěší výlet za hranice města nevyhnutelně končí u jednoho z povrchových dolů. Rozlehlá síť hnědouhelných dolů obepíná Sokolov jako ohromná smrtonosná chobotnice....Důlní společnost je na jednu stranu absolutním vládcem města a rozhoduje svévolně o jeho osudu, na druhou stranu je současně jediným skutečným chlebovárcem“ [Beneš 2015: 33]

A nejen obsah knihy lze vztáhnout na okolí, nýbrž i přístup vedení města ke knize. O Novém Sedle sice podobná kniha nevznikla, ale stejně jako v Sokolově, je tendence odsunout negativní aspekty průmyslové výroby do pozadí, nejlépe o nich nemluvit a vyzdvihovat jen to dobré.

5.6.1 „Prach, hluk a smrad“

Industrialita města není pouze vizuálním prožitkem. Obyvatelé města se potýkají se všemi negativními stránkami průmyslové výroby. Jedná se o prach, který pochází hlavně z nedaleké těžby hnědého uhlí. Ten zasahuje převážně starou zástavbu blíže k lomu. Nicméně prašnost pomalu ustává spolu s přesouváním ohniska těžby na druhou stranu lomu, tudíž se s tímto problémem potýká Sokolov a Lomnice.

Každoroční zimní „tradicí“ na Sokolovsku byl černý sníh. S tímto vyprávěním se od svých rodičů setká každé dítě, které tu vyrůstá a v Novém Sedle, protože součástí „šachty“ bylo i nakládání uhlí (nebylo

⁴⁶ [https://sokolovsky.denik.cz/zpravy_region/knihu-stahli-z-pultu-plive-pry-na-mesto-20160406.html]

dál než 100 metrů od zástavby), byl sníh černější ještě o něco dříve, protože se zde prášilo více.

„Za barákem jsme měli hřiště ze škváry a s mourem ze šachty, takže jsme chodili domů věčně špinavý“ [Inf. 7]

„Když bylo sucho a vítr, tak se zvedl prach a každou chvíli si prostě byla černá!“ [Inf. 4]

Pro informátory 2 a 3, kteří se přistěhovali na začátku 70. let, byla průmyslovost města jedním z důvodů, proč na nové místo bydliště špatně zvykali, a to i přesto, že předtím bydleli v nedalekém Chodově. Kromě toho se zrovna v tuto dobu v Novém Sedle zbourala většina domů, ustupujících těžbě.

Relativně novou zkušeností je prach a zápach z modernější linky třídírny skla ze sklárny, které je v provozu od září 2015. Tento problém postihuje zejména obyvatelé sídliště, kterému je sklárna [Obr. 9, 10] nejbližší. Stížnosti občanů vyvrcholily v říjnu 2017, a tak byla sepsána petice, proběhlo setkání občanů se zastupitelstvem a dalšími kompetentními orgány. Bohužel město nemá kompetence ke kontrole či nápravě tohoto provozu

a i nadále jedná se zástupci firem O-I Manufacturing (sklárna) a AMT (sušička střepů)⁴⁷.

Byl proveden odběr vzorků na pachové látky, měření hluchnosti za provozu linky a odběr prachu. Dále město zadalo Zdravotnímu ústavu v Ústí nad Labem odběr vzorků ovzduší v průběhu celého listopadu 2017. Výsledky pachových látek byly zjištěny v normě, stejně tak jako hluk a stejné výsledky prokázalo měření z Ústí nad Labem.⁴⁸

⁴⁷ Novosedelské listy 11/2017

⁴⁸ Novosedelské listy 3/2018

Přes vyvrácení škodlivosti prachových částic a zápachu mají obyvatelé sídliště zaprášené parapety a v ranních a večerních hodinách pokud možno „zacpané nosy“, nejen v prostoru sídliště. Nicméně na letní měsíce je přislíbeno další měření a prozatím paní starostka vysvětluje, že *„nám i z Chodova, že jo, Liapor z Vintířova trošku zapáchá, občas Vřesová, to záleží jak fouká vítr⁴⁹“*. U obce Stará Chodovská nedaleko Chodova byla skládka dehtových kalů, u které probíhala v době rozhovoru sanace, čímž mělo dojít k omezení zápachu a ekologické zátěže. Likvidace tlakovým zplyňováním probíhá na Vřesové, kde je jediné zařízení tohoto druhu v České republice. Dále sem byly převezeny k likvidaci ropné kaly z Ostravy.⁵⁰

Hluk, přestože není tak obtěžující jako zápach, v Novém Sedle je. Z pohledu obyvatel není problematický, jelikož si už na něj zvykli a v porovnání s minulostí už není tak citelný. Přesto vagóny s uhlím přejíždějící mezi sídlištěm a starou zástavbou nebyly z hlediska hluku zanedbatelné, pokud neopomineme nepřetržitý provoz šachty. Dříve tudy jezdily vlaky, přivážející suroviny na sklárnu.

„Měli jsme tu návštěvu a ty si dokonce mysleli, že bydlíme u nádraží“ [Inf. 1]

„S tím se naučíš žít, to je stejný, jako když se říká, že když člověk bydlí u vodopádu, tak ho potom neslyší“ [Inf. 4]

Samozřejmě každý obyvatel na tyto problémy dívá různou optikou. Zatímco pro některé tyto aspekty průmyslové obce představují problém, jiní si zvykli a někteří to berou jako daň za zaměstnanost. Zde jsem vysledovala právě rozkol mezi představiteli města a řadovými občany.

⁵⁰ [<https://vary.rozhlas.cz/z-odpadu-z-ostravy-ve-vresove-vyrobi-plyn-skvaru-a-chemikalie-6945829>]

„Jsme průmyslový město, já to říkám pořád, že to musí přinášet nějaký ty oběti.“ [Starostka]

5.6 „Všechno bylo rozbitý, tak jsme to rozbíjeli dál“⁵¹ aneb dětství a dospívání v Novém Sedle

Během výzkumu se mi vyjevila skutečnost, že hry dětí v Novém Sedle byly od socialismu po současnost ovlivněny industrialitou města. Během socialismu měly rozděleno, že děti z rodinných domů si hrávaly u kolejí s výsypkou, kdežto děti z panelových domů trávily volný čas za nádražím a haldami uhlí. Přelézání závor a plotů zamezujících vstup blíže k lomu bylo také běžné, například hra *„Kdo sleze více dolů do šachty“*, házení kamenů na vlaky a podobně.

Nepříliš estetické prostřední města, které utrpělo přechodem ke kapitalistickému režimu, snad vybízelo k dalšímu ničení, a to nejen ze strany dětí (rozbíjení oken u garáží, házení nábytku do Velké Anny). Nové Sedlo se potýká s vandalstvím, vyhazováním odpadků [Obr. 11] a zakládáním černých skládek velmi často. Od nainstalování bezpečnostních kamer se problém zmírnil, přesto najdeme na stránkách Novosedelských listů běžně informace o ničení společného majetku. Součástí těchto sdělení je i poděkování „slušným občanům“, kteří si po sobě umí uklidit nebo nadstandartně zvelebují společné prostory.

„Vážení přátelé, opět, a mrzí mě, že musím znova tento článek psát, je o nepořádku, kteří někteří naši spoluobčané dělají. Nechápu jejich myšlení a postupy. Každý normální člověk si platí příspěvek na odpady k bytu, kde bydlí a vyhazuje komunální odpad do popelnic. Odpady,

⁵¹ [Inf. 4]

keré nepatří do popelnic jsou shromažďovány (mimo stavební sutě a pneumatik) v našem sběrném dvoře.

Co se týká kontejnerů na textil, to je také druhá věc, která je KATASTROFÁLNÍ. Společnost s námi odmítá uzavřít novou smlouvu na tyto kontejnery, neboť řada z Vás hází do těchto kontejnerů i jiný odpad. Svědčí to také asi o inteligenci některých našich spoluobčanů, když nepoznají označení těchto kontejnerů. „ [Novosedelské listy 2018/5]

„Kamery monitorují prostor ulic Příčná, část ulice Sadová se v minulé době opakovaně osvědčily v podobě odhalování přestupků v dopravě a veřejného pořádku. „[Novosedelské listy 2018/6]

„Dlouhodobým problémem zůstává vztah některých občanů ke společnému majetku, prostředí. Soustavná nekázeň v likvidaci odpadků, dovoz hadrů ze sousedního Německa, opakující se ucpávání městských odpadů a řada dalších problémů tohoto typu. Násilně ulomený vodotrysk parkové kašny a jiné poškozování městského majetku je problémem, který nemalými náklady neustále odstraňuje technické zařízení města“ .[Novosedelské listy 2018/7]

Později se do dětských her včlenily i aspekty sociální skladby obyvatelstva – například bezdomovci. Ti se vyskytovali například u domu ve středu města, nedaleko městského úřadu, v němž byl obchod s potravinami. Docházelo tu k vzájemné koexistenci, majitel dával bezdomovcům zboží na dluh a bezdomovci mu to později splatili, obyvatelé toto uskupení přezdívali „parlament⁵²“. Bezdomovci měli stany na Malé Anně, chaty v zahrádkářské kolonii a setrvali před vietnamskou večerkou. Informátoři vzpomínali, že na přelomu tisíciletí jich bylo ve městě často i kolem 20 na jednom místě. Starostka města má jiný názor – okolo 5 celkem.

⁵² Některí z „Parlamentu“ osoby bez přístřeší nebyli, nicméně svým vzhledem a trávením volného času se od nich neodlišovali.

„Nás chodilo ven hodně dětí, šli jsme ven ve dvou, najednou nás bylo osm a když už nás bylo osm, tak jsme vymýšleli blbiny a honili jsme bezdřáky, házeli jsme po nich věci. Třeba když se hrabal v popelnici, tak jsme šli z druhé strany tý popelnice a zavřeli jsme jí, aby ho to skříplo. Všichni ty bezdřáci se nemohli pořádně hejbat, že jo, takže nás prostě nikdy nedohonili. „ [Inf. 4]

Přijetí bezdomovců do dětských her a jejich vědomé vyhledávání se přičí zjetým tendencím ve společnosti – skrývání a potlačování bezdomovectví, záměrného nevšímání si osob bez domova. A právě tento stav byl soustavně narušován dětmi, jakožto „nejčistšími“ členy společnosti. Bezdomovectví do každodenního života obyvatel Nového Sedla tak prosáklo, že ani tento stav nikomu nepřišel ničím výjimečný.

Omezení vyhláškou zákazu konzumace alkoholu na veřejných prostranstvích⁵³ již nebyli tak viditelní a dá se předpokládat, že nabídka sociálních služeb v okolních městech novosedelské bezdomovce absorbovala a někteří také zemřeli.

Kromě bezdomovců se do dětských her dostaly i domy, ve kterých bydleli Romové. Některé vypadaly pro děti ovšem tak nebezpečně, že se jim vyhýbaly. *„Tady u toho baráku u kruháče jsme třeba hráli hru, kdo se do něj odváží vlézt nejdál. Proběhli jsme třeba chodbu tam a zpátky a utíkali jsme pryč, protože jsme čekali, že se za náma už někdo vyřítí.“ [lf. 9]*

Další každodenní realitou byly svého času prostitutky, které postávaly v Novém Sedle u kruhového objezdu [Obr. 3], jež byl součástí jedné z hlavních cest Karlovy Vary-Sokolov. Dále chodily na silnici D6, vedoucí podél města a dnes je místo ní dálnice. Z výpovědí informátorů lze vyvodit, že zkušenost s prostitucí byla natolik běžná a každodenní, že už například v devíti letech věděli, že matky jejich spolužáků jsou prostitutky.

⁵³ [<https://www.mestonovedlo.cz/mestsky-urad/samosprava-mesta/vyhlasaky-a-narizeni-mesta/>]

Způsob trávení volného času dětí a mládeže poukazuje na zásadní problém, který jsem rozebírala již v předchozích kapitolách – v Novém Sedle jsou velmi omezené možnosti kulturního využití a trávení volného času, a to zejména pro tuto věkovou skupinu. Není proto divu, že se leckteří uchylují k aktivitám, které jsou označovány jako nevhodné a na které pak navazují další jednání, jež je na hraně zákona či za ní.

6 ZÁVĚR

V této práci jsem se snažila postihnout změny socialistického města v postsocialismu na příkladě malého města Nové Sedlo. V historickém nástinu jsem se zabírala lokalitou již od 19. století, protože právě toto století se stalo klíčové, co se průmyslu týče a během něj se Nové Sedlo stalo průmyslovým městem.

Nové Sedlo prošlo v 20. století historickými událostmi, kdy na něm každá zanechala stopu znatelnou dodnes, jak ve společenském i prostorovém smyslu. V 19. století se stalo výhradně průmyslovým městem a jeho obyvatelstvo bylo většinově německé. Po druhé světové válce a vysídlení sudetských Němců se už nepodařilo plně dosídlit. Dosídlenci byli často nuceni k setrvání režimem, a to se podepsalo na vztahu k novému místu bydliště. Bez navázání na předchozí generace, vykořeněností a pronikáním zlatokopů a kriminálních živlů se ani Nové Sedlo nestalo laboratoří společenské obrody, jak bylo v socialistické rétorice deklarováno. Průmyslové město v době orientace na těžký průmysl potřebovalo nové pracovníky, což se vyřešilo dosídlením Slováků, slovenských Romů a Maďarů a je pochopitelné, že tato různorodá směs nových obyvatel nevytvářela soudržné společenství.

Přesto se během socialistického období všechny potencionální problémy podařily zakonzervovat, a to i přesto, že historické centrum a okolní

vesnice byly srovnány se zemí. Socialističtí plánovači byli poháněni budovatelskými vizemi, Nové Sedlo od 70. let bylo koncipováno jako středisko místního významu a základní osobní a společenské funkce naplňovalo, přeci jen leželo v relativně prioritní oblasti s těžkým průmyslem. S novým panelovým sídlištěm se dostalo v té době moderních bytů. V průmyslových podnicích byl dostatečný počet pracovních míst a nově postavená budova občanské vybavenosti potřebám obyvatel plně stačila. S průmyslovými podniky se pojila i kultura a volnočasové aktivity, které jimi byly organizovány.

Jedinými zmiňovanými negativními stránkami života v Novém Sedle v té době byl všudypřítomný prach a hluk od průmyslové výroby. Mizející budovy jakoby snad nikoho netrápily, nejspíš protože pro nikoho v tu dobu nepředstavovali domov v pravém, citovém, slova smyslu. Na ostatní oblasti života si informátoři nevzpomínali, protože ty největší problémy dle nich přišly až po revoluci.

Město jako takové se zděděnou výraznou socialistickou zástavbou v postsocialismu spíše utrpělo. Jakožto typické skoro až monofunkční průmyslové město doplatilo na zavedení tržního hospodářství a soukromého vlastnictví. Průmyslové podniky a jejich výroba již nebyly podporovány státem jako prioritní hospodářský cíl a dominantní sekundární sektor hospodářství byl nahrazen hlavně službami. Otevřenost vůči trhu zapříčinily, že služby vzniklé v Novém Sedle často nedokázaly konkurovat ani v rámci regionu. Prohlubovaly se ekonomické rozdíly mezi regiony a městy, rostly zejména metropolitní oblasti, do nichž města v Karlovarském kraji rozhodně nepatřily. Pracovní příležitosti se přesouvaly také směrem do větších měst, což kromě větší nezaměstnanosti zapříčinilo i odliv obyvatel s vyšším vzděláním.

Kvůli těmto změnám a geografické poloze se Nové Sedlo potýká se změnami, které jsou ne vždy pozitivní. Mým úkolem bylo zjistit, jak se tyto změny odráží v prostoru z pohledu obyvatel.

Nejzásadnější se mi jeví rozdělení města na část staré a nové zástavby, přičemž o staré s rodinnými domky je obyvateli uvažováno jako o té lepší a bezproblémovější a naopak o nové, tvořené sídlištěm je referováno jako o špatnější s koncentrací sociálně patologických jevů. Zajímavé je jejich skoro až důsledné prostorové oddělení, které představu pomyslné hranice zhmotňuje. Během svého výzkumu jsem se s těmito názory setkávala velmi často, dokonce i od obyvatel sídliště. Rozdělení tak není striktní, protože „zlým sídlištěm“ není myšleno sídliště celé, ale pouze někteří jeho obyvatelé. Přestože na sídlišti jisté problémy s lidmi, ohroženými sociálním vyloučením nebo označenými jako Romové, jsou, bylo také zjevné, že představy a výroky o nich se zakládají na zprávách z médií, jejich neustálým reprodukováním nebo zevšeobecňováním jedné události až se vytváří stav lehké morální paniky.

Ačkoliv všeobecný trend postsocialistických panelových sídlišť nedospěl do stavu, jež bychom mohli nazvat úpadkem a v literatuře se hovoří spíše o upadání sídlišť ve velkých městech, lze konstatovat, že v Novém Sedle se tak v malé míře stalo kvůli přechodu k tržnímu hospodářství. S masovou privatizací veřejných nájemních bytů do rukou stávajících nájemníků za nízké ceny se socioekonomická situace na sídlišti diferencovala. Mnoho vlastníků bytů se poté stěhovala domů nebo do jiných měst, protože mobilita v bydlení již byla možná a vlastněné byty pronajímala jiným, mimo jiných těm, kteří si nemohli dovolit vybírat si z pestré škály bytů a domů. Takto se na sídlišti začali koncentrovat rodiny s nižším sociálním a ekonomickým kapitálem, které mohou být navíc ještě zneužívány podnikateli s chudobou.

Dalším problémem byla nespokojenost a nedůvěra k místní samosprávě, která získala od změny režimu větší pravomoce. Často jsou zpochybňovány investice a postupy města a výběrové řízení na nájemníky městských bytů. Trnem v oku pro některé obyvatele je rovněž financování TJ Baníku Union Nové Sedlo. Jak z řad „paneláčníků“ i „baráčníků“ byly tyto názory podobné a myslím si, že se zakládají na špatné komunikaci pracovníků úřadu a občanů. Často jsou kroky městského zastupitelstva nejasné, a proto poté vznikají různé domněnky, podezření z korupce nebo z nedomyšlenosti některých postupů. K tomu ještě přispívají leckdy rozkoly mezi názory představitelů města a občanů. Vedení města často jakoby zlehčovalo nebo popíralo existenci některých problému, které by chtěli občané aktivně řešit a na vlastní řešení nemají kompetence.

Místo aktivního řešení problémů detekovaných občany se město věnuje revitalizacím a dalším opravám komunikací a chodníků a některé jsou pro občany bezvýznamné až směšné.

Při výzkumu Nového Sedla se mi vyjevilo srovnání s vývojem lidského jedince. Pokud bychom připustili fakt, že vesnice v jistých ohledech předchází město, Nové Sedlo pak jakoby předčasně vespělo i se všemi problémy takto předčasně vespělých, s kterými si samo neumí nebo nechce poradit. Urychlovačem dospívání však nebyly hormony jako u lidského jedince, ale socialismus, který umožnil, aby Nové Sedlo získalo některé atributy připisované městu (občanská vybavenost, zdravotnické zařízení, mateřská a základní škola dostatek pracovních míst, kulturní vyžití). Na druhou stranu po pádu železné opony o tyto charakteristiky města začalo Nové Sedlo přicházet a zároveň se objevovaly jiné, typické pro kapitalismus. Těmito mám na mysli především projevy zvyšující se sociální, ekonomické a kulturní nerovnosti, které jsem v práci detailněji popisovala. Ačkoliv nedospěly do takového stavu, že bychom o Novém Sedle mohli hovořit jako o sociálně

vyložené lokality, mnozí obyvatelé se tomuto pojmenování nebrání a je třeba uznat, že předpoklady k tomu jsou.

Otázkou je, zda je nynější stav konečný, bude se zlepšovat, a nebo prohlubovat? Ralf Dahrendorf předpovídá, že společenská transformace i více než 60 let [Sýkora 2014]. Můžeme tedy doufat, že se situace v Novém Sedle změní, protože co víc může změnit město než společnost, která ho stvořila.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ANDRUZS G, HARLOE M, SZELENYI, I., 1996: *Cities after Socialism*, Blackwell Publishers Inc., Oxford.

BARVÍKOVÁ, J., 2010: Jak se žije na Jižním Městě z pohledu „Husákových dětí“. *Sociální studia*, 2010, 7, 3.

BENEŠ, L., 2015: *Sokolov*. Sokolov: Va Beneš. ISBN 978-80-260-8466-2.

BERANOVÁ VAICOVÁ, R., BRUŽEŇÁK V., KAVKOVÁ, H., 2011: *Sokolov: Falknov : 1908-2008*. Sokolov: Město Sokolov,.

BRANDSTÄDTER, S., 2007: *Transitional Spaces: Postsocialism as a Cultural Process*. *Critique of Anthropology* 27(2), 131–145.

FERENČUHOVÁ, S., 2013: *Sociologie města 20. a 21. století*. Praha/Brno: Sociologické nakladatelství SLON/Masarykova univerzita.. 290 s. *Základy sociologie* 11. svazek.

FROUZ J., POPPERL J., PŘIKRYL I., ŠTRUDL J., 2007: *Tvorba nové krajiny na Sokolovsku*. Sokolovská uhelná, právní nástupce a.s., Sokolov,

GEHL, J., 2000: *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Brno: Nadace Partnerství. ISBN 80-85834-79-0.

GIBAS, P., PAUKNEROVÁ K., 2009: Mezi pravěkem a industriálem: Několik poznámek k antropologii krajiny. *Český Lid*, 96(2), 131-146. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/42640234>

HANN, C. 2007: „Rozmanité časové rámce antropologie a její budoucnost ve střední a východní Evropě“. *Sociologický časopis* 43 (1): 15-30

HORSKÁ, P., MAUR E., MUSIL J., 2002: Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa. Praha: Paseka.

KALECKÝ, L., 2012: Změny sídelní struktury v důsledku uplatnění střediskové soustavy osídlení. In: *Geografický výzkum v České republice*

KOBESOVÁ, M., 2007: Proměny Nového Sedla a jeho zajímavosti. Nové Sedlo: Město Nové Sedlo,. 98 s.

KRIŠTUF, P., ZÍKOVÁ, T. a kol., 2015: Výzkum krajiny: vybrané antropologické a archeologické metody. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Filozofická fakulta. Katedra antropologie.

LÁZNIČKOVÁ, V., 2007: Obrazová historie města. Nové Sedlo: Město Nové Sedlo. 111 s. ISBN 978-80-254-8109-7.

MATĚJŮ, M., 2003: Město a veřejný prostor. *Český lid* 90(3): 225-228.

Musil, J., 2001: Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů. *Pohled historické sociologie. Sociologický časopis* 37 (3): 275–296.

MUSIL, J., MÜLLER, J., 2008: Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*. 2008, roč. 44, č. 2, s. 321-348

NOVÁK, J., PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., 2007: Současné procesy ovlivňující sociálně prostorovou diferenciaci České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj*, 10, č. 5, s. 34 – 39.

PERLÍN, R., KLEČKOVÁ, V., 2015: Veřejný prostor – místo pro setkávání. *Geografické rozhledy*, 25, 1, s. 8–9. ISSN 1210-3004

PŮTOVÁ, B., 2016: Similarities and Connections between Postsocialism and Postcolonialism: Analysis of Postsocialist and Postcolonial Countries. *Anthropologia integra* 7 (1), 61-68.

RŮŽIČKA, M., 2006: Geografie sociální exkluze. *Sociální studia*, roč. 0, č. 2, s. 117-132. ISSN: 1214-813X

SLEZÁK, L., 2007.: Pohraničí českých zemí na pokračování (Dosidlování v 50. letech 20. století) - *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 15, è. 7, 2007

SÝKORA, L., 1996: Transformace fyzického a sociálního prostředí Prahy. In: Hampl, M. et al., *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České Republice*. Praha, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 361-394.

SÝKORA, L., 2001: Klasifikace změn v prostorové struktuře postkomunistických měst. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis, Folia Geographica*, 4, PU Prešov, pp. 194-205.

SÝKORA, L., 2007: Výzvy postsocialistického města. *ERA* 21, 2007(3): 54 – 57

SÝKORA, L., 2009: Post-Socialist Cities. In: Kitchin, R., Thrift, N, eds, *International Encyclopedia of Human Geography, Volume 8*, pp. 387-395. Oxford, Elsevier.

SÝKORA, L., 2014: Proměny postsocialistických metropolí. *Geografické rozhledy* 23 (4), 2-5

ŠIMÁČEK, P., SZCZYRBA, Z., I ANDRÁŠKO I., KUNC J., 2015.: Humanizace postsocialistických sídlišť - směřování k lepší kvalitě

života. *Životné prostredie*, Bratislava: Ústav krajinnej ekológie Slovenskej akadémie vied, roč. 49, č. 2, s. 74-81. ISSN 0044-4863.

TSENKOVA, S., 2006: Beyond transitions: Understanding urban change in post-socialist cities. In: Tsenkova S., Nedović-Budić Z. (eds) *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe. Contributions to Economics*. Physica-Verlag HD

VAŠÁT, P., 2013: „Sme na jedný lodi“. Organizace, praxe a časoprostor třídy nejchudších v prostředí postsocialistické České republiky. Plzeň. Disertační práce. Západočeská univerzita v Plzni, fakulta filozofická.

VLASÁKOVÁ, E., VLASÁK, V., 1997: Dějiny města Nového Sedla. Nové Sedlo: Město Nové Sedlo. 125 s.

7. 1 Elektronické zdroje

Bezpečnostní analýza koncepce prevence kriminality Karlovarského kraje na léta 2018-2022. [online]. Dostupné: https://www.kr-karlovarsky.cz/krajsky-urad/cinnosti/Documents/bezpecnostni_analyza_kpk_2018_2022.pdf

Český statistický úřad. [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xk/pocet_obyvatel_stav_k_1_1_2014

Český rozhlas. [Online]. Dostupné z: <https://vary.rozhlas.cz/z-odpadu-z-ostavy-ve-vresove-vyrobi-plyn-skvaru-a-chemikalie-6945829>

Genius loci krajiny, sudetské zvlášťě. [online]. Dostupné z: <http://www.antikomplex.cz/genius-loci-kulturni-krajiny-sudetske-zvlaste.html>

Komunitní plán sociálních služeb. [Online]. Dostupné z:
<https://www.mestonovesedlo.cz/mesto/komunitni-plan-socialnich-sluzeb/>

Milujeme Párno. [Online]. Dostupné z:
<https://www.youtube.com/watch?v=5OJgw7RFKnk>

Nové Sedlo. [Online]. Dostupné z:
<https://www.youtube.com/channel/UCspHWD6U2VuAaajsUplrORQ>

Novosedelské listy 2/2016 [Online]. Dostupné z:
<http://www.mestonovesedlo.cz/mesto/novosedelske-listy/>

Novosedelské listy 11/2017 [online]. Dostupné z:
<http://www.mestonovesedlo.cz/mesto/novosedelske-listy/>

Novosedelské listy 3/2018 [online]. Dostupné z:
<http://www.mestonovesedlo.cz/mesto/novosedelske-listy/>

Novosedelské listy 5/2018 [Online]. Dostupné z:
<http://www.mestonovesedlo.cz/mesto/novosedelske-listy/>

Novosedelské listy 6/2018 [Online]. Dostupné z:
<http://www.mestonovesedlo.cz/mesto/novosedelske-listy/>

Novosedelské listy 7/2018 [Online]. Dostupné z:
<http://www.mestonovesedlo.cz/mesto/novosedelske-listy/>

Poválečné plánování v prostředí Československa [online]. Dostupné z:
https://is.muni.cz/el/1431/jaro2008/Z0136/um/draftUPU__6.pdf

Občané Nového Sedla [online]. Dostupné z:
<https://www.facebook.com/groups/338332640856/permalink/10155428870020857/>

Situační analýza obce Nové Sedlo [online]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-nove-sedlo>

Sokolovská uhelná, a.s. [online]. Dostupné z: https://www.suas.cz/images/dokumenty/9654775014e5dd75fe50de_Historie_lomu_Druzba.pdf

Sokolovská uhelná, a.s. [online]. Dostupné z: <https://www.suas.cz/index.php/aktuality/vyroba-a-obchod/709-divize-tezba-zavrsi-prvni-rok-sve-existence>

Sokolovská uhelná, a.s. [online]. Dostupné z: <https://www.suas.cz/index.php/aktuality/vyroba-a-obchod/687-nova-divize-tezba-zahajila-cinnost>

Sokolovská uhelná, a.s. [Online]. Dostupné z: <https://www.suas.cz/index.php/aktuality/vyroba-a-obchod/661-50-let-kombinatu->

Sokolovský deník. 2016. [Online]. Dostupné z: https://sokolovsky.denik.cz/zpravy_region/knihu-stahli-z-pultu-plive-pry-na-mesto-20160406.html

Společnost v Sudetech po roce 1945 [Online]. Dostupné z: <http://www.antikomplex.cz/spolecnost-v-sudetech-po-roce-1945.html>

Strategický plán sociálního začleňování v Novém Sedle pro roky 2013-2015 [Online]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-nove-sedlo>

Základní škola Nové Sedlo [Online]. Dostupné z: <http://www.zs-mestonovesedlo.cz>

Zákon o obcích [Online]. Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>

8 RESUMÉ

My diploma deals with the changes of socialistic town in post-socialism. The area of my research is Nové Sedlo which is situated in the shire of Karlovy Vary in the Sokolov region. Its locality of former Sudetenland was through the exodus of Germans and the later colonization by the Czech inhabitants. The Czech colonization was even more important because of the brown coal reservoirs which were the most important for the socialistic heavy industry. Further, we may find there the glass factory.

For the life of Nové Sedlo, industry is vital, near and almost everywhere. The human habitats lay very near to the factories, which was consequential in the 70's. Nové Sedlo lost its houses, historical centre and neighboring villages then. For it, the panel settlement was raised and the complex of civic amenities was built, however, the real square and centre is missing until now.

The detailed organisation of all spheres of life by the socialistic state froze all the problems, that emerged after the revolution. The only permanent problem is still the bad environmental state and the consequences of the industrial production which in fact are so used to by the inhabitants, that they are no longer a problem if one of the aspects (the powder, the noise, the smell) will not get worse rapidly.

Further, the diploma deals with the 90's in detail and looks at the change of regime and the progression to the market economy. The chapters of practical part are dedicated to the individual aspects and look at them in context. The emphasis is on the local division of old and new housing, with the new – panel settlement being the worse and the old houses being the better and safer zones of the town. The author even describes and interpretes the occurrence of events leading to social exclusion and activities of local administration. In this essay also the idea conflict between local inhabitants and the administratives..

The data are gathered in the secondary literature, half-structured or not structured interviews and participating in the observation.

9 PŘÍLOHY

9.1 Tabulka informátorů

	Pohlaví	Věk
Inf. 1	žena	52
Inf. 2	muž	77
Inf. 3	žena	73
Inf. 4	muž	23
Inf. 5	muž	54
Starostka		
Inf. 7	žena	47
Inf. 8	muž	24
Inf. 9	žena	49
Inf. 10	muž	26
Inf. 11	žena	28
Inf. 12	muž	58
Inf. 13	žena	50
Inf. 14	muž	32
Inf. 15	žena	27
Inf. 16	muž	25
Inf. 17	žena	53

9.2 Obrazové přílohy

Mapa 1 – Mapa Nového Sedla bez připojených částí Loučky, Chranišov, Jalový Dvůr a Pískový Vrch (1. stará zástavba, 2. městský úřad s občanskou vybaveností, 3. koleje, podchod a park, 4. sídliště, 5. sklárna, 6. lom Družba)

Zdroj: <https://mapy.cz/letecka-2015?x=12.7322289&y=50.2117849&z=14&l=0&source=muni&id=1542>

Obr. 1 Základní škola a kostel

Obr. 2 Hlavní ulice

Obr. 3 Kruhový objezd jakožto hlavní křižovatka se směry na dálnici (vedoucí do Sokolova, Karlových Varů) a na Chodov

Obr. 4 Městský dům a restaurace Meteor

Obr. 5 Vpravo městský úřad, mezi domy „náměstíčko“

Obr. 6 Pošta

Obr. 8 Podchod pod kolejemi ze strany parku

Obr. 9 Sklárna s kolejemi, které oddělují starou a novou zástavbu

Obr. 10 Sklárna

Obr. 11 Místo u kolejí, kde tráví čas bezdomovci

Obr. 12 Městský park (vzadu podchod propojující starou a novou zástavbu)

Obr. 13 Panelový dům

Obr. 14 Objekt bývalého Hotelu

Obr. 15 Sklárna v blízkosti panelového sídliště

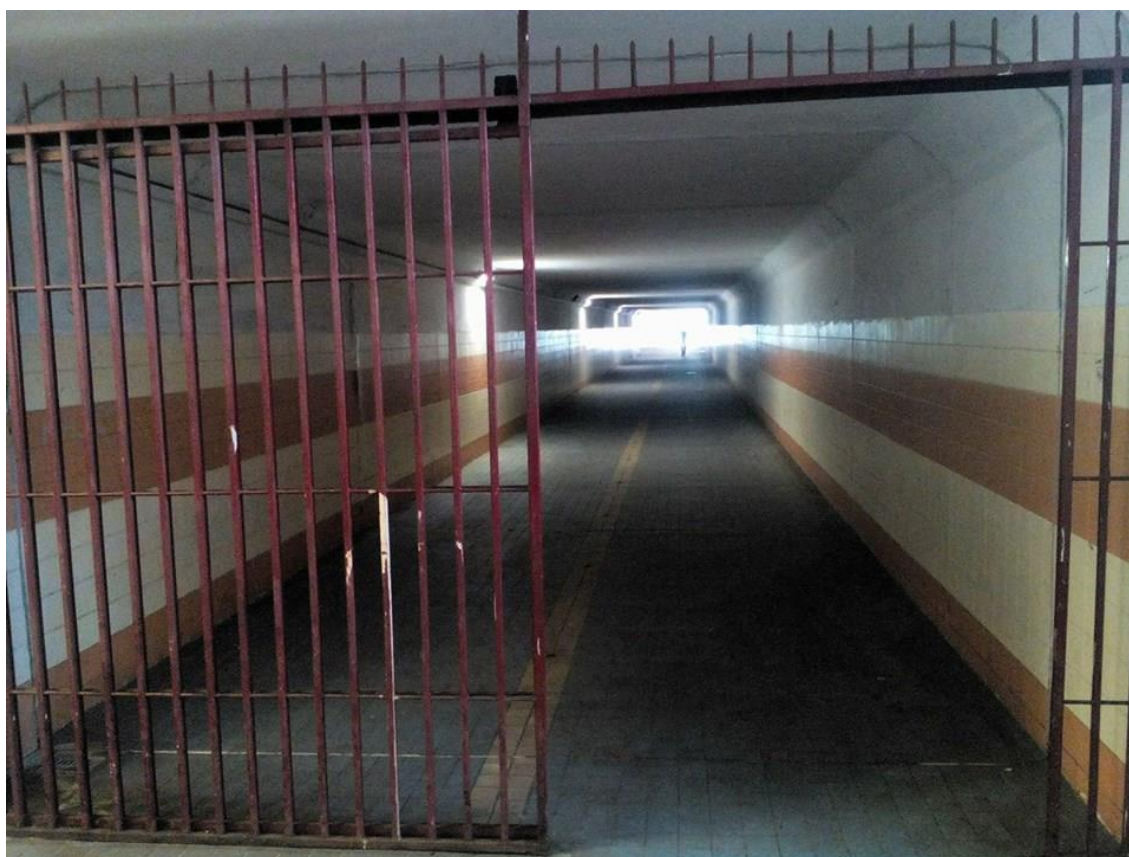
Obr. 16

Obr. 17 Budova nádraží z nástupiště

Obr. 18 Podchod k nástupištím

Obr. 19 Budova nádraží

Obr. 20 Velká Anna

Obr. 21 Dům poblíž lomu

Obr. 22 Lom Družba vyfotografovaný od první cedule „Zákaz vstupu“

